

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**До захисту допустити:
Завідувач кафедри**

«___» _____ 2020 р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр» на тему:
**«Відтворення сучасних галузевих термінів як філологічна проблема
(на прикладі термінології освітнього менеджменту)»**

Студентки факультету іноземних мов
спеціальності «Філологія»
Освітньої програми «Філологія. Мова та
література (англійська)»
освітнього ступеня «Магістр»
Задорожної-Княгницької Леніни
Вікторівни
Науковий керівник:
Федорова Юлія Геннадіївна
к.філол.наук, доцент, завідувач кафедри
англійської філології
Рецензент:
Петренко О. В.,
к.філол.наук, старший викладач кафедри
філологічних та гуманітарних дисциплін
№3 Донецького національного медичного
університету

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«___» _____ 2020 р.

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Освітній ступінь «Магістр»

Шифр та назва спеціальності 035 Філологія

Спеціалізація 035.04 «Германські мови та літератури (англійська)»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

англійської філології,

к.філол.н., доцент Федорова Ю. Г.

« _____ » _____ 2020 р.

ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Задорожної-Княгницької Леніни Вікторівни

1. Тема роботи «Відтворення сучасних галузевих термінів як філологічна проблема (на прикладі термінології освітнього менеджменту)»

Керівник роботи к. філол.н., доцент Федорова Ю. Г.,

затверджені наказом Маріупольського державного університету від «28» лютого 2020 року № 210

2. Строк подання студентом роботи: 1 грудня 2019 року

3. Вихідні дані до роботи (мета, об'єкт, предмет):

Мета дослідження полягає в лінгвістичному аналізі сучасної термінології освітнього менеджменту англійськомовних країн на семантичному й словотворчому рівнях та комплексному перекладознавчому аналізі галузевої лексики у сфері освітнього менеджменту англійської та української мов.

Об'єктом дослідження виступає англійськомовна термінологічна лексика у сфері освітнього менеджменту.

Предметом дослідження є словотвірні та семантичні особливості англійськомовної термінологічної лексики освітнього менеджменту у перекладознавчому аспекті.

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. Проблема вивчення термінології в сучасному мовознавстві.

Розділ 2. Особливості перекладу англомовних термінів галузі освітнього менеджменту.

Розділ 3. Перекладацькі трансформації у сучасному освітньому дискурсі.

5. Дата видачі завдання 1 квітня 2020 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Підготовка тез за темою роботи	до 10 квітня 2020	
2.	Підготовка статті за темою дослідження	до 20 травня 2020	
3.	Підготовка вступу та розділу 1	до 30 червня 2020	
4.	Завершення висновків до розділу 1	до 10 вересня 2020	
5.	Написання розділу 2	до 30 жовтня 2020	
6.	Завершення висновків до розділу 2	до 10 листопада 2020	
7.	Підготовка загальних висновків	до 15 листопада 2020	
8.	Підготовка списку літератури	до 20 листопада 2020	
9.	Представлення роботи на рецензування	до 30 листопада 2020	

Студент _____ Задорожна-Княгницька Л.В.

Науковий керівник роботи _____ Федорова Ю. Г.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
Розділ 1. ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ	13
1.1. Основні ознаки галузевих термінологічних систем.....	13
1.2. Визначення поняття «термін» та класифікація термінологічної лексики у галузі освітнього менеджменту.....	22
1.3. Основні напрями студіювання термінологічної проблематики...	30
Висновки до розділу 1.....	35
Розділ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ ГАЛУЗІ ОСВІТЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	38
2.1. Лексико-семантичні відповідності англійської та української мов у контексті відтворення галузевої термінології освітнього менеджменту.....	38
2.2. Шляхи відтворення англійських термінів галузі освітнього менеджменту українською мовою.....	49
2.3. Переклад термінів освітнього менеджменту, представлених абрєвіатурами та метафоричними словосполученнями.....	63
Висновки до розділу 2.....	67
Розділ 3. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СУЧАСНОМУ ОСВІТЬОМУ ДИСКУРСІ	69
3.1. Трансформаційні моделі, що застосовуються для перекладу англійської лексики галузі освітнього менеджменту.....	69
3.2. Корпусне дослідження складних термінів та термінів-словосполучень сфери освітнього менеджменту.....	76
Висновки до розділу 3.....	83
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	99
ДОДАТКИ.....	101

ВСТУП

Актуальність дослідження. Існування термінологіки в різноманітних галузях наукових знань, культури та техніки виступає своєрідним показником рівня розвитку певного соціуму. Розвиток наукової думки в Україні створюють необхідність у постійному вдосконаленні наукової мови, що покликана максимально точно висвітлювати наукове значення термінів у матеріальній формі. Мова науки повинна спиратися на сучасні факти, адекватні уявлення про них, відповідні слова для їх передачі. Отже, термінологіка як понятійно-термінологічний апарат науки, потребує максимального впорядкування термінів. Розробка термінологічних питань у галузі кожної професійної сфери виступає особливо значущою у період освітніх реформ, в умовах вільного доступу користувачів до вітчизняних та зарубіжних інформаційних джерел, можливості наукового співробітництва науковців різних країн світу. Перебудова освіти, реформування її змісту й форм, введення в дію державних освітніх стандартів, організація нових і типів закладів загальної середньої освіти значно збагатили педагогічну та філологічну науки новими поняттями, посилили потребу в систематизації сучасної терміносистеми. Виникли нові поняття і терміни, що стосуються соціально-культурного поступу у цілому й розвитку освіти зокрема.

Ще більшої актуальності проблема професійної термінології набуває в галузі освітнього менеджменту. Безпосереднє сусідство України з європейськими державами та намагання наблизитися до єдиної європейської освітньої системи вимагають кореляції між ключовими термінами в галузі освітнього менеджменту. Відкрита освітня політика незалежної України сприяє поглибленню культурних та наукових зв'язків. З огляду на зазначене виникає потреба впорядкування та унормування, а іноді й переструктурування національної терміносистеми у галузі освітнього менеджменту. У випадку України це питання стоїть досить гостро у контексті розгортання процесів глобалізації, диверсифікації,

інтернаціоналізації освіти у межах вітчизняного освітнього поля.

Таким чином, професійна термінологія у галузі освітнього менеджменту потребує глибокого дослідження. У широкому розумінні така термінологія являє собою прошарок лексики, що обслуговує не лише управління в галузі освіти, а й процес професійної підготовки менеджерів освіти, пов'язана з теорією та практикою управління закладами освіти. До професійної термінології в галузі освітнього менеджменту належать назви предметів, дій, явищ, осіб тощо, які мають безпосереднє відношення до управління закладами освіти та сфери її функціонування в суспільстві.

З поняттям як першоелементом знання у галузі освітнього менеджменту співвідноситься професійний термін, що слугує його знаковою (мовною) моделлю, репрезентованою у звуковій та літерній формах. Поняття, його внутрішній зміст, обсяг і структура є логіко-сисловою основою для побудови термінологічного значення у формі дефініції, що узагальнює найістотніші ознаки і взаємозв'язки явища у сфері освітнього менеджменту. Поняття сутність зумовлює місце та статус професійного терміну в терміносистемі, його категоріальні та класифікаційні ознаки.

Проблеми становлення, семантики, деривації, а також тенденції розвитку термінологічних одиниць, фахової лексики вивчали вітчизняні та зарубіжні дослідники, зокрема Л. Вергун, О. Суперанська, Д. Лотте, Б. Комаровський, Б. Гершунський, І. Кантор, В. Краєвський, В. Макаєв та інші. Питання специфіки термінів та способи їх перекладу є об'єктом уваги Л. Алексеевої, О. Ахманової, В. Виноградова, Г. Винокур, В. Даниленко, В. Комісарова, В. Лейчик, М. Мартем'янової, О. Смірницького, С. Радецької, О. Реформатського та ін.

У різних аспектах проблему перекладу термінів досліджують такі науковці, як А. Д'яков, В. Карабан, Т. Кияк, И. Ремхе, Е. Скороходько, Ф. Циткіна, В. Шинарук та інші. Лінгвісти досліджують питання мовної природи терміну (С. Шилов, А. Моїсєєв), вивчають термін як одиницю особливої лексичної системи (В. Лейчик, Т. Лисицина, Р. Кобрин),

розглядають термін як об'єкт лексикографічного опису (А. Суперанська). Значна кількість лінгвістичних розвідок присвячена питанням утворення термінів (В. Кулебакін, Я. Кліновицький).

Проте бурхливий розвиток міжнародних відносин нашої держави та недостатня при цьому розвиненість вузькоспеціалізованого науково-термінологічного апарату української мови, зокрема у галузі освітнього менеджменту, актуалізують завдання пошуку адекватних та ефективних перекладацьких стратегій, висуваючи суворі вимоги до сучасних лінгвістів, перекладачів, укладачів термінологічних словників тощо

У свою чергу, робота над відповідними терміносистемами потребує належних фахових знань. Важливою особливістю терміносистем є їх когнітивно-комунікативна функція, оскільки вони, з одного боку, містять знання, а з іншого, забезпечують комунікацію. Комплексний характер такого об'єкта потребує досліджень семантики та орфографії термінологічних одиниць на різних мовних рівнях [6, с. 9].

Науковців не полишає бажання систематизувати та уніфікувати галузеві терміносистеми, а також знайти способи перекладу англійських термінів у межах окремих професійних галузей (медицини, юриспруденції, освіти тощо). Проте проблема відтворення сучасних галузевих термінів у сфері освітнього менеджменту практично не розглядається у працях лінгвістів другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. Саме в цьому полягає певна **новизна** нашого дослідження.

Вибір теми дослідження зумовлений: недостатньою дослідженістю особливостей перекладу термінів галузі освітнього менеджменту в наукових працях із перекладознавства; модернізацією української освітньої системи в контексті інтеграції у світовий освітній, науковий, культурний простір; актуальністю педагогічного дискурсу в межах сучасних наукових досліджень із філології та перекладознавства; потребами в поширенні передового зарубіжного досвіду в галузі освітнього менеджменту; інноваційністю сучасного педагогічного дискурсу в контексті освітніх реформ в Україні.

Таким чином, актуальність кваліфікаційної роботи обумовлюється об'єктивною необхідністю відтворення сучасної термінології освітнього менеджменту в умовах глобалізації та інтернаціоналізації освіти, а також зростанням інтересу до термінології освітнього менеджменту на усіх рівнях: словотвірному, семантичному та перекладознавчому.

Об'єктом дослідження виступає англійська термінологіка у сфері освітнього менеджменту.

Предметом дослідження є словотвірні та семантичні особливості англійської термінологіки освітнього менеджменту в перекладознавчому аспекті.

Мета дослідження полягає в лінгвістичному аналізі сучасної термінології освітнього менеджменту англійських країн на семантичному та словотвірному рівнях та комплексному перекладознавчому аналізі галузевої лексики у сфері освітнього менеджменту англійської та української мов.

Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) виокремити терміни, що пов'язані з поняттям освітній менеджмент як галуззю науки;
- 2) уточнити поняття «термін», встановити функції термінів у галузі освітнього менеджменту;
- 3) визначити лексико-семантичні відповідності англійської та української мов у контексті відтворення галузевої термінології освітнього менеджменту;
- 4) вивчити і систематизувати найпродуктивніші прийоми перекладу термінологічних одиниць сфери освітнього менеджменту з англійської мови на українську;
- 5) виявити тип перекладацької трансформації, яка застосовується при їх перекладі українською мовою.

Методи дослідження: *описово-аналітичний метод*, що дозволив здійснити аналіз, порівняння та узагальнення мовних фактів у процесі характеристики мовного матеріалу, вилученого з джерел на ґрунті

терміносистеми освітнього менеджменту; *зіставний метод* – для аналізу для встановлення взаємозв'язків між найменуваннями понять під час аналізу особливостей функціонування термінологічних одиниць у галузі освітнього менеджменту; *метод компонентного аналізу* – для зіставлення, порівняння словникових дефініцій, систематизацію лексико-семантичних відношень; *метод контекстуального аналізу* – для виявлення типових моделей концептуалізації значень термінів у галузі освітнього менеджменту в українських фахових текстах; *метод внутрішньої інтроспекції* – для з'ясування стану вивчення досліджуваної проблеми, зокрема – встановлення кола проблемних питань, які є актуальними й потребують аналізу; *контекстний метод* – для виявлення особливостей функціонування термінів у контексті професійної діяльності керівника закладу освіти; *логіко-семантичний метод* – для тезаурусного представлення та систематизації термінів у галузі освітнього менеджменту; *компаративний метод*, який уможливив виявлення спільних та відмінних рис у шляхах перекладу термінів сучасного освітнього менеджменту; *дескриптивний метод*, який застосовувався у процесі опису отриманих результатів.

Матеріалом дослідження слугували термінологічні одиниці, отримані шляхом суцільної вибірки із словників англійської, української, російської та латинської мов: 9 англійських, 5 українських, 4 російських та 2 латинських словника. Загальна кількість досліджуваних одиниць складає 3027 термінологічних одиниць. Зокрема в англійській мові 1811 термінологічних одиниць, в українській – 1216.

Апробація матеріалів дослідження. За матеріалами дослідження опубліковано такі роботи:

1). Задорожна-Княгницька Л.В. Директор закладу освіти: керівник чи менеджер (до дискурсу проблеми). *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий

дім «Гельветика», 2019. Вип. 23. Том 2. 172 с. С.86-90.

2). Задорожна-Княгницька Л.В. Поняття «менеджер освіти» у науковому дискурсі. *Актуальні проблеми науки та освіти: Збірник матеріалів XXI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. К. В. Балабанова. Маріуполь: МДУ, 2019. 262 с. С.228-230.*

3). Задорожна-Княгницька Л.В., Єфімова М.В. Професійна підготовка менеджерів освіти: визначення базових понять. *Освітній менеджмент: теорія і практика: зб. наук. праць / за заг. ред. Л.В. Задорожної-Княгницької. Маріуполь: МДУ, 2019. 156 с., С. 23-31.*

4). Задорожна-Княгницька Л.В. Обґрунтування наукового тезаурусу проблеми деонтологічної підготовки менеджерів освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Том 6, № 27 (2020). С. 231-237.*

Практична значущість дослідження полягає в тому, що окремі його положення і результати можуть бути використані у межах викладання фахових навчальних дисциплін «Загальне мовознавство», «Лексикологія», (модуль «Порівняльна лексикологія англійської та української мов»), а також у лексикографічній практиці для складання термінологічних і двомовних словників.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, списку лексикографічних джерел, а також додатків. Загальний обсяг роботи – 108 сторінок, основний текст представлено на 89 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, його практичну значущість, а також матеріал і методи, на основі яких здійснювалось дослідження.

Перший розділ «Проблема вивчення термінології в сучасному мовознавстві» присвячений розгляду термінологічної системи, основних характеристик фахових терміносистем, розкриттю поняття «термін» та

класифікації термінологічної лексики у галузі освітнього менеджменту, висвітленню основних напрямів студіювання термінологічної проблематики.

У другому розділі **«Особливості перекладу англomовних термінів галузі освітнього менеджменту»** розкрито лексико-семантичні відповідності англійської та української мов у контексті відтворення галузевої термінології освітнього менеджменту; розглянуто шляхи відтворення англomовних термінів галузі освітнього менеджменту українською мовою; проаналізовано особливості перекладу термінів освітнього менеджменту, представлених абревіатурами та метафоричними словосполученнями.

Третій розділ **«Перекладацькі трансформації у сучасному освітньому дискурсі»** присвячено розкриттю трансформаційних моделей, що застосовуються для перекладу англomовної лексики галузі освітнього менеджменту; висвітлено результати корпусного дослідження складних термінів та термінів-словосполучень сфери освітнього менеджменту.

Список використаної літератури нараховує 123 позиції, включаючи 27 тлумачних, двомовних, галузевих словників латинською, англійською, українською, російською, мовами.

У додатках уміщено дві таблиці, що характеризують шляхи творення лінгвістичних термінів в англійській та українській мовах.

РОЗДІЛ 1.

ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

1.1. Основні характеристики галузевих терміносистем

Фахова мова (мова спеціального призначення) являє собою сукупність усіх мовних одиниць, що функціонують у професійній комунікативній сфері для забезпечення комунікативного діалогу між фахівцями; базову основу цієї сукупності мовних засобів становлять чітко дефініційовані терміни. Порівняно із загальноживаною лексикою, спеціальні одиниці фахової мови характеризуються точністю позначуваних ними понять і формуванням цілісної системи, де кожний термін має своє місце та поле функціонування. Фахові мови є важливим структурним компонентом, водночас вони становлять підклас лексико-семантичної підсистеми загальнонаціональної мови. Структуруючи фонд фахової лексики, виокремлюємо ядро термінів – вузькогалузеві одиниці, периферійну частину – суміжні (міжгалузеві) одиниці інших терміносфер, що є дотичними і використовуються у досліджуваній ділянці знань, а також пласт загальноживаної нетермінологічної лексики, яка обслуговує тематичну ділянку галузі [59].

Термінологічна лексика відображає досягнення сучасних наукових знань, рівень розвитку науково-технічного прогресу, суспільно-культурної, політичної, економічної діяльності народу та його взаємодії з іншими етнічними спільнотами. З огляду на зазначене, вона (термінологія) являє собою важливий компонент лексичного здобутку будь-якої розвиненої мови.

У мовознавчій науці закріпився підхід до термінів як мовних засобів, що належать до науково-технічного стилю і є породженням поняттєво-логічного мислення. Термінологія виступає автономною частиною будь-якої мови. Вона тісно пов'язана із науковою та професійною діяльністю особистості. Терміни будь-якої галузі науки, техніки, виробництва складають власні терміносистеми. Вони виступають важливим складником науки та

техніки, адже саме за допомогою термінів формуються наукові теорії, закони, догми, принципи та постулати.

Ідею про розгляд терміну не як ізольованого об'єкту, а як елементу певної терміносистеми, вперше висловив Д. Лотте. Дослідник розробив аксіоматичні принципи, на яких базуються сучасні термінологічні студії, а саме:

- ключовою ознакою терміна є його належність до певної терміносистеми;

- між усіма термінами у терміносистемі повинен бути взаємозв'язок, тобто кожен з них має бути пов'язаний безпосередньо чи опосередковано з іншими термінами певної сфери;

- чим конкретніше місце терміна в термінологічній системі, тим він точніший;

- кожний термін може мати лише одне значення, що впливає зі змісту співвіднесеного з ним поняття і визначення, тому термін має бути зрозумілим поза контекстом [54, с. 74].

Подальший розвиток дослідження терміносистем отримало продовження у працях таких науковців, як Т. Панько, Т. Кияк, І. Кочан, С. Гринев-Гриневич, З. Куделько, А. Міщенко та ін. У працях начених науковців акцентовано увагу на специфічності терміна, порівняно зі звичайним словом, що полягає у системності (існуванні зв'язку між компонентами). Термін може існувати лише як елемент терміносистеми, в якій адекватно виражена система понять теорії й описана певна спеціальна сфера пізнання [59, с. 40].

Термінологічна система створюється у процесі класифікації, систематизації та визначення наукових понять. Зв'язки між її поняттями, Як стверджує Ю. Миклаш, створюють «понятійний каркас». Термінологічна система слугує для терміна тим «термінологічним полем», у межах якого термін стає точним і однозначним. За межами термінологічного поля термін

втрачає свої характеристики (стає членом іншої терміносистеми або детермінологізується) [59, с.41]. Співвідношення «поняття – термін» передбачає, що одне поняття, з одного боку, представлене в мові одним терміном, а з іншого, – що в терміні сконцентровано певний рівень знань про поняття, його ознаки, властивості, зв'язки. Тому термін не має експресивного забарвлення, що є характерним для літературної мови. Основне місце терміна – у термінологічній системі (термінологічному полі, яке описується терміносистемою) [37, с. 14].

Терміносистема являє собою впорядковану сукупність термінів, що адекватно виражають систему понять теорії, яка описує певну спеціальну сферу людських знань або діяльності. Предмети і явища дійсності, основні властивості яких фіксуються науковими поняттями, перебувають у тісному взаємозв'язку, що його можна простежити й описати засобами родо-видових відношень (загальне – конкретне) [37, с. 82].

На лексичному рівні під системою розуміють сукупність мовних засобів, що пов'язані між собою відношеннями значень, форми, звучання. Смислові зв'язки слів розглядають у трьох аспектах:

- а) внутрішньослівні семантичні зв'язки, або субординація смислових елементів на рівні слова;
- б) семантичні зв'язки слів різних смислових груп і рядів слів;
- в) семантичні зв'язки слів на рівні всієї системи мови [59, с. 41].

Терміносистеми поєднують у собі два види системності: логічну, що визначається поняттєвою (семантичною) системою і тісно пов'язана з дефініцією поняття, і лінгвістичну, що визначається лексичною системою, що передбачає розкриття термінології як системи термінів і, відповідно, з лексичного значення терміна як мовної одиниці [64, с. 150].

Увага до питань спеціальної термінології зростає не лише серед спеціалістів певної науково-технічної сфери, а й серед учених-лінгвістів і всієї громадськості. О. Павлова виділяє такі характерні ознаки термінології різних галузей:

– головна субстанційна функція термінології – функція комунікативного обслуговування професійно-трудова потреба носіїв мови;

– термінологія складається з набору простих (однослівних) і складених (термінологічних словосполучень) термінів, а також відношень, які пов'язують ці елементи (матеріальні та семантичні, парадигматичні та синтагматичні, функціональні і генетичні);

– генетично прості терміни можуть бути загальноновживаними словами або запозиченнями, або оригінальними одиницями, утвореними з морфем за відомими, найчастіше загальнономовними, словотвірними моделями;

– прості терміни відрізняються від загальноновживаних слів своєю семантичною організацією. Словотвір термінів підпорядковується тим самим закономірностям і регулюється тими ж моделями, що й словотвір у цілому;

– складені терміни (термінологічні словосполучення), відрізняються від вільних і стійких (фразеологічних) словосполучень також своєю семантичною організацією. Синтаксичні моделі, за якими утворені терміни, єдині для мови загалом, проте відрізняються своєю продуктивністю в термінологічних і нетермінологічних текстах;

– семантичні відношення, що пов'язують терміни, мають логічний характер, але є індивідуальними, адже відношення пов'язують завжди конкретні терміни конкретної термінології. Виділені ознаки термінологій дають змогу говорити про системність, тобто розглядати термінології як системи лінгвістичних одиниць [62, с. 63-64]

У процесі дослідження термінів Т. Канделакі вбачає доцільним здійснювати аналіз за такими напрямками та визначати:

1) план змісту (семантичні моделі, їх системні відношення, диференційні ознаки);

2) план вираження (моделі і способи термінотворення);

3) принципи розподілу та функціонування одиниць плану змісту поміж одиницями плану вираження (синонімія, дублетність, антонімія);

4) принципи розподілу та функціонування одиниць плану вираження між одиницями плану змісту (полісемія, омонімія);

5) зіставлення плану змісту з характерними семантичними моделями, системними відношеннями, диференційними ознаками з організацією плану вираження (словотвірні та структурні моделі, характеристики формування термінів) [32, с. 4].

Т. Панько зазначає, що у розвитку фахової лексики є закономірна спрямованість до утворення чіткої структурно-семантичної системи. Дослідниця стверджує, що основний підхід системного розгляду полягає у дослідженні слів як самостійних одиниць словникового складу та в усьому комплексі їхніх взаємовідношень. Структурно-семантична системність термінів може досягатися, зокрема, шляхом утворення термінологічних гнізд, що групуються навколо стрижневого терміна – виразника родового поняття. Найбільш систематизуючі властивості виявляють термінологічні словосполучення, одним із компонентів яких є термін, що позначає родові поняття [64, с. 105].

У мовознавстві розроблено інструментарій щодо дослідження галузевої лексики, яка активно формується через широкий спектр розвитку субмов у національному мовному просторі.

Існують різні системні підходи до розуміння понять «термінологія» і «терміносистема». Б. Головін, Р. Кобрін, В. Даниленко ототожнюють ці поняття. Науковці вважають, що з огляду на свою природу, вони є «функціональними різновидами сучасних національних мов, що обслуговують спеціальні сфери». Інші науковці, зокрема Б. Серєбренніков, С. Гринев-Гриневич, В. Лейчик, Т. Кияк, О. Тур та ін., вважають, що галузеві терміносистеми існують всередині термінологій як повноцінні окремі системи, що є цілісними впорядкованими утвореннями, які виконують певні функції. Терміни співвідносяться один з одним на понятійному, дериваційному, семантичному та граматичному рівнях як у межах однієї терміносистеми, так і в декількох паралельно, тобто належать до складу

термінології [69, с. 234-239].

На думку Н. Шарафутдинової, у лінгвістичній літературі не існує єдиної думки щодо розмежувань понять «термінологія» та «терміносистема». Однак, більшість науковців погоджуються з положенням, що термінологія характеризує автономність термінів, які репрезентують певний фрагмент конкретної галузі (так звані механічні системи), а терміносистема характеризує цілісну взаємодію елементів у процесі функціонування – динамічні системи, тобто у процесі функціонування термінологія переходить у терміносистему [64, с. 169].

Л. Миклаш, проаналізувавши дослідження мовознавців з питання розмежувань понять «термінологія» та «терміносистема», презентувала власне бачення межі цих понять: термінологія є значно ширшим поняттям, ніж терміносистема. Обидва поняття охоплюють частину лексичного складу конкретної мови – сукупність слів і словосполучень, що називають спеціально-професійні поняття предметної галузі. Термінологія формується неупорядковано у процесі історичного розвитку фахової лексики та містить лексичні одиниці всіх типів: галузеві терміни, номенклатурні знаки, професіоналізми й терміпоніми (терміни-епоніми), а віднедавна і аббревіатури. Позаяк терміносистема є повноцінною, окремою, чітко окресленою системою і складовою частиною термінології та підсистемою всередині національної мови, її розглядаємо як упорядковану сукупність термінів із зафіксованими відношеннями між собою взаємопов'язаних одиниць, що формує організаційну структуру елементів, вищого рівня унормування, ніж термінологія, з чітким ієрархічним упорядкуванням [59, с. 43].

О. Тур акцентує увагу на таких основних ознаках терміносистеми:

- 1) знакова система понять, що концептуально відображає певний науковий світогляд;
- 2) певна сукупність термінів, що виконує комунікативно-тематичне чи комунікативно-ситуативне завдання та після упорядкування й систематизації

потребує системного аналізу;

3) елементи структури безпосередньо чи опосередковано пов'язані між собою;

4) межі між терміносистемами можуть бути більш або менш чіткими;

5) терміносистеми можуть накладатися одна на одну, утворюючи зону перетину, тобто певну групу термінів, що є спільними для кількох терміносистем;

б) зона перетину терміносистем, яку утворюють певні групи термінів, що є спільними для кількох терміносистем, розглядають як термінологію. Такими термінами може послуговуватись як окрема галузь, так і кілька галузей одночасно, що свідчить про перехід термінів з однієї сфери в іншу та про їхній міжгалузевий статус [81, с. 69].

Погоджуючись із висновками, О. Тур, дослідниця С. Ротко відстоює виокремлення таких етапів у процесі формування терміносистеми:

– перехід від неупорядкованих термінів до започаткування терміносистеми;

– розширення та збагачення знань у межах галузі чи науки;

– зміна підходів до розуміння явищ і, відповідно, зміна терміносистеми.

С. Ротко вважає, що така зміна терміносистеми може бути неодноразовим актом, її можна спостерігати, коли виникає розуміння, що певним термінам відповідають цілком чи частково інші поняття. Це призводить до зміни семантики термінів, що, своєю чергою, провадить до зміни концептуального підходу в науці. Тоді виникає необхідність внесення пояснень, аби зрозуміти значення конкретного терміна [69, с. 236].

За висновками С. Гринева-Гриневича, «впорядкована термінологія перетворюється на терміносистему, яка характеризується повною відповідністю системі понять досліджуваної галузі та впорядкованою системою термінів із фіксованими відношеннями між ними». Таке

впорядкування передбачає досягнення чіткості й одноманітності форм термінів. Процес заміни термінології терміносистемами, на думку дослідника, відбувається по-різному. У теоретичних науках терміносистема вибудовується з самого початку за наявності загальної теорії, у прикладних – часто спостерігають стихійне формування термінів [20, с. 75].

С. Ротко та О. Тур виділили критерії аналізу терміносистем, до яких належать наступні.

1. Історична характеристика. Її визначають за специфікою сфери знань; походження термінології та її віку; спорідненістю, замкненістю (співвідношенням власних термінів і запозичених з інших термінологій цієї ж мови), стійкістю та визначеним сформованим історичним ядром.

2. Формальні характеристики. Під цим поглядом розрізняють великі та малі терміносистеми (макро-, мезо- та мікротермінології), зокрема класифікують відповідно: терміносфери (термінообласті) з понад 1000 термінів, термінополя (від 100 до 1000), терміногрупи до 100 термінів. Далі термінологію характеризують як первинну чи вторинну (остання «відбруньковує» суміжні термінології), визначають її вмотивованість (семантичну прозорість), структурний склад термінних одиниць (прості, похідні, складні та складені); способи термінотворення: семантичний (різні види значень слів), морфологічний (префіксація, суфіксація), синтаксичний (утворення терміносполучень), морфолого-синтаксичний (композиції, аббревіація); основні структурні типи; одноманітність форм; особливості полісемії, омонімії, синонімії; логічні та ієрархічні (родо-видові, частина – ціле) відношення.

3. Семантичні характеристики: предметна співвіднесеність (предметна сфера знань: наукова, технічна, вузькогалузева); повнота термінології (відсутність лакун на номінування понять у системі); семантична цілісність (відсутність автономних сегментів, відірваних від основного корпусу термінології); стратифікування (розподіл усіх типів одиниць (жаргонізмів, номенів, прототермінів, квазітермінів тощо та співвідношення наукових,

технічних і спеціальних); поняттєва ізоморфність термінології (ступінь відповідності системі понять: полісемія, омонімія, синонімія); абстрактність / конкретність і категорійне співвідношення (об'єкти, процеси / стани, властивості); структурованість – глибина ієрархії (ціле – частина, родо-видові відношення).

4. Функціональні параметри: врахування унормованості, загальноприйнятності та вживаності термінології, її інтернаціональність і компактність [69, с. 66-71].

К. Житнікова вважає, що терміносистема менеджменту має такі характеристики:

- цілісність, що передбачає певну обмеженість термінологічного корпусу сфери менеджменту, що містить одиниці на позначення ключових і вузькопрофесійних понять;

- відкритість, тобто розмитість меж периферії та функціонування у терміносистемі менеджменту одиниць з інших галузей знань;

- гнучкість, тобто реакція на зміни у зовнішньому середовищі, що проявляється через постійне оновлення лексичних одиниць, що мають спочатку статус одиниць мовлення, а згодом набувають статусу одиниць мови [26].

Отже, комплексний підхід із використанням перелічених критеріїв дає змогу повноцінно описати будь-яку терміносистему, що розуміється як упорядкована сукупність термінів, які, з одного боку, адекватно описують систему понять, що покладена в основу спеціальної сфери людських знань або діяльності на позначення предметів і явищ, з іншого – становлять чітко окреслену організовану структуру ієрархічно взаємопов'язаних елементів через різні типи відношень (логічні, лексико-семантичні тощо). Галузева термінолексика може бути об'єктом одночасного дослідження лінгвістичного, логічного та загальнонаукового напрямів пізнання. У нашому випадку увагу зосереджено на лінгвістичному аспекті.

1.2. Визначення поняття «термін» та класифікація термінологічної лексики у галузі освітнього менеджменту

Сучасний етап розвитку наукових знань характеризується виникненням галузевих понять шляхом термінологізації, тобто переосмислення загальноживаних слів за допомогою морфологічної деривації та запозичення готових лексем [80, с. 10]. Сьогодні в науці існує багато визначень поняття «термін», проте, як вважає О. Тур, різноманітні його дефініції, подані у словниках, науковій і навчальній літературі, не є вичерпними [81, с. 16].

Визначення терміна залежить від напрямів його вивчення: нормативного (системний) або дескриптивного (функціонального). Представники нормативного напрямку вважають термін, на противагу загальноживаному слову чи словосполученню, особливим словом чи словосполученням, яке характеризується однозначністю, точністю, експресивною та стилістичною нейтральністю, штучністю утворення [73].

Функціональний напрям базується на положенні про те, що «термін – це не особливе слово, а лише слово в особливій функції». Представники цього підходу не проводять чіткої межі між терміном та загальноживаним словом, вважаючи, що неможливо знайти істотної різниці між словом загальноживаної, неспецифічної лексики та словом лексики термінологічної. При цьому термін розглядається як функціональне явище: будь-яке слово може стати терміном і, навпаки, будь-який термін може стати загальноживаним словом [76]. У контексті зазначеного підходу терміном називається слово або фраза, яка використовується для опису предмету чи репрезентації поняття, термін це слово, ім'я, назва [89, с. 1611].

У руслі функціонального підходу термін визначається як будь-яка повнозначна частина мови, яка несе певну термінологічну інформацію, яка залучена до системних відношень і входить у словотвірне гніздо, формоване на підставі спільного термінологічного значення. Між поняттями «термін» і «загальноживане слово» багато схожого та відмінного. Перш за все,

семіотична природа терміна набагато складніша, ніж у слова загальноживаної мови. Термін представлений одним знаком, якому відповідає одне спеціальне поняття. Відмінність загальноживаного слова та терміна полягає у трьох головних ознаках: «як співвідносяться знак та позначуване; як визначається межа окремого знака; що вважати мінімальною структурною одиницею терміна» [77].

Проблема пошуку універсального визначення поняття «термін» ускладнюється через те, що термін є об'єктом дослідження багатьох наук, відповідно, у логіці, філософії, термінології тощо науковці виокремлюють найбільш істотні з погляду певної науки ознаки терміна. Окрім того за основу формулювання визначення беруться різні поняття, зокрема зміст, функції, ознаки, порівняльний аналіз одиниць тощо, тому термінами називають одиниці логіко-поняттєвої системи різних галузей знань, деякі групи лексики в діалектології, групи слів, пов'язаних із професійною сферою людей, спеціальну лексику ремесел і промислів, спеціальну лексику науки й техніки тощо [64, с.146].

Лексикографічні та енциклопедичні видання трактують поняття «термін» як «слово, що є назвою чітко означеного поняття», «слово, яке позначає чітко означене філософське, наукове, технічне й т. п. поняття», «слово або словосполучення, що виражає спеціальне поняття якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо» [81].

Сучасне термінознавство часто послуговується визначенням терміна як лексичної одиниці певної мови для спеціального призначення, що означає загальне – конкретне чи абстрактне – поняття теорії певної спеціальної галузі знань чи діяльності. Така дефініція, на думку О. Тур, ураховує кілька важливих моментів, серед яких такі:

- 1) терміни фігурують у фаховій мові;
- 2) у лексиці професійної мови терміни є засобом для позначення спеціальних загальних понять;
- 3) терміни є елементами терміносистем, якими й описуються відповідні

сфери [81, с. 21].

З огляду на зазначене, дослідниця пропонує таку дефініцію: «Термін» – це слово чи словесний комплекс, який співвідноситься з одиницею логіко-поняттєвої системи певної організованої галузі пізнання і вступає в системні відношення з іншими словами та словесними комплексами, утворюючи разом з ними в кожному окремому випадку й у певний час замкнену систему, що характеризується високою інформативністю, однозначністю, точністю й експресивною нейтральністю» [37].

І. Білодіда, Б. Головін, Т. Кияка, І. М. Кочан, Р. Кобріна, А. Лемова, Т. Панько у своїх дослідженнях розкривають природу терміну, його основні ознаки та відмінності терміну від загальноживаних слів. Праці українських учених Л. Симоненко, М. Годованої, Л. Іващенко, Г. Чорновол, Л. Туровської та ін. присвячено теоретичним питанням термінології, дослідженню окремих галузевих систем. Особливості деривації термінів проаналізовано в дослідженнях К. Городенської, Ф. Нікітіної, Л. Симоненко, А. Д'якова, Н. Клименко, Є. Карпіловської, Л. Кислюк та ін. Зазначеними науковцями обґрунтовано пропозиції щодо визначень поняття «термін», що обумовило достатньо широкий спектр визначень його визначень. Отже, зазначене поняття характеризується сучасними науковцями як:

- не спеціальні слова, а лише слова, що мають особливу функцію, а його роль може виконувати будь-яка лексема (М. Володіна) [12];
- лексична одиниця мови для спеціальних цілей, яка позначає загальне, конкретне чи абстрактне поняття теорії певної спеціальної галузі знань чи діяльності (В. Лейчик, С. Шелов) [81];
- слово чи поєднання слів, представлене у змістовому плані науковим, технічним чи іншим спеціальним поняттям (Л. Бесекірська) [2];
- умовні знаки, що слугують для передачі певного обсягу закодованої інформації, яку розуміють лише ті, хто знає відповідний ключ чи код (Т. Сейворі) [91, с. 21];

– таке слово чи словосполучення, яке означає поняття у спеціальній галузі діяльності чи значення» (О. Бушев) [4, с. 36];

– слово чи словосполучення, спеціальної мови, яке створюється, приймається та запозичується за для точного виразу спеціальних понять чи позначень спеціальних предметів (Н. Лантюхова) [50, с. 56];

– слово чи словосполучення для вираження поняття і значення предметів, які володіють, завдяки точній і строгій дефініції, чіткими семантичними границями і тому однозначне в межах певної класифікованої системи М. Глушко [43, с. 111];

– визначає термін як мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки (В. Карабан) [35, с. 330].

Різноманіття поглядів щодо визначення терміну зумовлюється переважно різними підходами науковців до оцінювання здатності такого слова позначати різні поняття. Одночасно, робляться спроби знайти деякі глибинні ознаки термінів. Прикладом такої спроби є визначення поняття «термін», сформульоване Б. Головіним та Р. Кобріним. Науковці розуміють під терміном «слово чи підрядне словосполучення, що має спеціальне значення, яке виражає й формує професійне поняття й застосовується в процесі пізнання й освоєння наукових та професійно-технічних об'єктів і відношень між ними» [16, с. 5].

Беручи до уваги лінгвістичну природу терміну, деякі науковці визнають термінами лише мовні одиниці, що мають дефініцію, і це є однією з основних ознак, на яких ґрунтується відокремлення фахової лексики від загальноживаних слів. З огляду на такий підхід науковці розуміють термін як:

– слово (або словосполучення) спеціальної сфери вживання, яке є найменуванням спеціального поняття і яке вимагає дефініції В. Даниленко [22, с. 15];

– слово чи лексикалізоване словосполучення, що вимагає для

встановлення свого значення у відповідній системі понять побудови дефініції» (Т. Канделаки) [32, с. 12];

– слово чи словосполучення спеціальної (наукової, технічної та ін.) мови, що утворюється для точного відображення спеціальних понять та позначення спеціальних предметів [38, с. 41];

– спеціальне слово (чи словосполучення), яке прийняте в професійній діяльності й уживається в особливих умовах; словесне позначення поняття певної галузі професійних знань; основний поняттєвий елемент мови спеціального призначення (О. Суперанська, Н. Подольська, Н. Васильєва) [75, с. 14].

Українські науковці, пропонуючи визначення терміну як складника лексичної системи, враховують його використання для позначення понять різних галузей людської діяльності. Терміном називається спеціальне слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття з якої-небудь галузі знання – науки, техніки, суспільно-політичного життя, мистецтва тощо [78, с.158].

Ряд визначень поняття «термін» ґрунтується на його певних характерних ознаках. На думку О. Реформатського, найсуттєвішими рисами терміну є обмежена сфера використання та точне співвідношення слова та предмета чи явища [68, с. 165]. О. Герд акцентує на тому, що в термінів відсутня експресивність, образність, синонімія та омонімія в одній сфері знань. В. Даниленко, Т. Канделаки, Т. Панько переконані в тому, що важливою специфічною ознакою терміну виступає його системність (класифікаційна та словотвірна). Автори колективної монографії «Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія» (за редакцією І. Білодіда) найхарактернішу ознаку терміну вбачають у його однозначності в межах однієї термінологічної системи, до якої він належить. Це можливе лише у тому випадку, коли термін виступає однозначним, але це не означає, що поза межами однієї сфери слово не може набувати інших значень, тобто

проявляти свою полісемічну природу [68, с. 158].

На підставі аналізу визначень, представлених у спеціальній літературі, під терміном розуміємо особливу одиницю, яка позначає певне фіксоване поняття наукового або професійного вжитку (абстрактне чи конкретне), характеризується стислістю, як правило моносемантичністю та обмеженістю сфери вживання.

На думку вітчизняних і зарубіжних науковців, термін повинен мати такі ознаки:

1. Номінативну функцію, тобто функцію назви [26].
2. Дефінітивну функцію (термін не тільки називає, а ще й логічно, вичерпно й точно – через дефініцію – визначає поняття, дає багатогранну, значну, але водночас і лаконічну характеристику предмета чи явища, передаючи при цьому максимум інформації, що потребує детального вивчення передусім через бурхливий розвиток галузевої термінології та складну взаємодію термінології із загальноживаною нетермінологічною лексикою й галузевою номенклатурою [49]).
3. Тенденцію до моносемічності (однозначності), що вимагає відтворення системи предметно-логічних відношень між поняттями й підкреслює їхню відносну незалежність від контексту [68, с. 51-52].
4. Стилiстична нейтральність (відсутність емоційно-експресивного забарвлення [68]).
5. Точність, що визначається як співвіднесеність із поняттям [39].
6. Стислість (короткість), що вказує на зручність оперування коротким терміном, який позначає поняття в процесі наукової, виробничої та навчальної діяльності [81].
7. Відсутність у термінології синонімії, омонімії, антонімії [22].
8. Мотивованість термінів, що розуміється як співвідношення внутрішньої форми та значення терміна (внутрішня форма – це ознака, покладена в основу вибору назви) [75, с. 130].
9. Дериваційна здатність термінів (термін має бути таким, щоб можна

було легко утворювати похідні від нього терміноодиниц [22]).

10. Міжнародність (спільність термінології незалежно від фонетичного та граматичного оформлення термінів [68]).

Як вважає Н. Сухачова, зазначені вище критерії були б надійними, якби вони характеризувалися постійністю. Багато термінів здатні виходити за межі професійної сфери вживання, що приводить до злиття терміна з лексикою загальнозживаної мови. Опозиція термін vs. загальнозживане слово базується на відмінності наукового та наївного знання, на відмінності ментальних структур. У різних типах знань будь-яке слово, незалежно від ступеня його предметності чи абстрактності, розглядається як номінація, а термін – як номінація лише наукового поняття. За своїм цільовим призначенням термін покликаний забезпечувати ефективне спілкування в спеціальних наукових та професійних сферах [76, с.268].

Термінологічна інформація, закладена в терміні, має, насамперед, пізнавальну цінність. Незважаючи на відмінності між терміном і загальнозживаним словом, ці дві категорії неможливо розглядати ізольовано одна від одної, адже термін має не лише індивідуальні особливості, але й поєднує в собі властивості звичайного слова. Проте «в силу багатомірності та одночасної синкретичності своїх дистинктивних параметрів, термін виходить за межі характеристик одиниці мови і набуває унікального «суперлінгвального, категоріального статусу» [58, с. 141].

Отже, головними ознаками терміну, як вважають більшість дослідників, виступають його однозначність у межах однієї терміносистеми, наявність чіткого визначення, системність і стислість. Саме на цих характеристиках ґрунтуються визначення термінів.

У зв'язку зі стрімким розвитком і модернізацією вітчизняної освіти, зміни освітньої практики та зміцненням зв'язків теорії та практики управління з іншими науковими дисциплінами відбувається стрімке оновлення її термінолексики. Темп, з яким з'являються нові поняття та терміни, постійно зростає. З одного боку це свідчить про активні роботи, що

проводяться щодо оновлення термінологічної бази сфери освітнього менеджменту, а з іншого боку цей процес створює певні труднощі. З огляду на зазначене виникає гостра необхідність у систематизації й упорядкуванні понятійно-термінологічного апарату сфери освітнього менеджменту. Без детального аналізу, нові терміни можуть стати невикористаним баластом цієї системи.

Унікальність галузевої термінології у сфері освітнього менеджменту полягає в її інтегрованому характері, оскільки така термінологія поєднує у собі терміни двох галузей – освіти та менеджменту.

В. Кантор визначив педагогічну термінологію у широкому сенсі як «сукупність лексичних засобів, які обслуговують теорію і практику виховання і навчання та позначають основні поняття педагогіки як науки». Наше завдання полягає у формулюванні визначення освітніх термінів як складової педагогічної термінології. Науковець стверджує, що освітні терміни – це лексеми, об'єднані у межах терміносистеми освіти, що номінують поняття і явища цієї галузі та використовуються для професійного і науково-теоретичного спілкування фахівців освіти. Значна частина освітніх термінів використовується не тільки спеціалістами, але й тими, на кого направлена їхня діяльність: керівниками закладів освіти, педагогами, технічним персоналом, учнями та їхніми батьками, студентами, слухачами курсів тощо, тому серед розмовних лексем В. Кантор вирізняє професійний жаргон учителів, викладачів та шкільний і студентський сленг [33].

З іншого боку англomовна терміносистема менеджменту має складну галузеву стратифікацію, яка передбачає поділ термінів на власні підсистеми (управління організацією, управління людськими ресурсами й економіка праці) та суміжні підсистеми (юриспруденція, фінанси, політика, страхування, біржова діяльність, засоби масової інформації, техніка, військова справа, освіта, торгівля, психологія, спорт, маркетинг, економіка, медицина, комп'ютерні технології, демографія, соціологія та сільське господарство). Залежно від структури терміни англomовної терміносистеми

менеджменту поділяються на:

- 1) прості (кореневі непохідні);
- 2) афіксальні (похідні);
- 3) складні;
- 4) терміни-словосполучення.

Терміни-словосполучення поділяються на: вільні словосполучення (кожний із компонентів словосполучення є терміном); зв'язані словосполучення (окремі компоненти словосполучення можуть і не бути термінами, але у поєднанні вони утворюють терміни-словосполучення [77, с. 268]).

Отже, термін як елемент фахової мови і ключовий компонент системи понять становить концептуальне підґрунтя людського пізнання в конкретній сфері. Водночас терміни становлять фундамент галузевих текстів і є елементами фахової лексики.

1.3. Основні напрями студіювання термінологічної проблематики

Затребуваність терміна як основного засобу номінації елементів логіко-поняттєвих систем сучасної науки обумовлюється розвитком суспільства. Саме цей розвиток актуалізує теоретичні узагальнення, аналіз досвіду напрацювань у царині термінології, систематизацію основних напрямів термінологічних досліджень з метою прогнозування термінологічної проблематики та можливих шляхів її подолання.

У працях науковців-термінознавців (К. Авербуха, Л. Буянової, О. Голованової, С. Гриньова, З. Палютіної, М. Богуцької, А. Лагутіної, В. Іващенко, Л. Туровської та ін.) виокреслено різноманітні підходи, що спрямовуються на осмислення закономірностей формування та функціонування терміносистем, способів адекватного лінгвістичного номінування елементів наукової картини світу.

Розвиток сучасного термінознавства відбувається у межах двох концепцій: інженерної, яку започаткували й розвивали О. Вюстер, Є. Дрезен,

Д. Лотте та лінгвістичної («винокурівської»), фундаторами якої були Г. Винокур, О. Реформатський і яка формується на стику мовознавства й різних наук технічного, природничого, гуманітарного, суспільного напрямів [81].

Загальну термінологічну теорію задекларував О. Вюстер у праці «Міжнародна стандартизація мови в техніці» [13], де виклав принципи збору та опису термінологічного матеріалу з погляду стандартизації наукової мови, що певний час були основоположними. За О. Вюстером, завданням термінознавства має бути створення та стандартизація назв концептів, під якими розуміли абстрактну когнітивну сутність, що стосувалася об'єктів реального світу, а терміни були просто їхніми лінгвістичними оболонками [95].

Кінець ХХ ст. засвідчив розвиток термінознавчої науки у межах окремих напрямів, а саме:

- аспектуальних (дослідницькі напрями, що сформувалися в межах однієї парадигми);
- міжаспектуальних (поєднання кількох внутрішньопарадигмальних дослідницьких напрямів у межах однієї парадигми);
- міжпарадигмальних (використання в межах однієї наукової галузі пізнання теорій, методологій різних парадигм, що призводить до міжпарадигмального синтезу);
- міждисциплінарних (залучення до термінологічних дослідницьких парадигм інших наук) напрями досліджень термінів [17, с. 23].

Сьогодні аспектуальні вектори термінологічних досліджень формують самостійні термінознавчі напрями: типологічний, історичний, функційний, зіставний, порівняльний, ономасіологічний, семасіологічний, історіографічний тощо [30, с. 23].

У контексті нашого дослідження значущими є функційний підхід, що передбачає розгляд мови у дії, у процесі функціонування з урахуванням

цілеспрямованої природи мовних одиниць і явищ. Функційно-стилістичний напрям термінознавства вивчає вживання термінів у спеціальному мовленні, тобто в умовах специфічної професійної комунікації [89, с. 130]. Одним із основних принципів цього напрямку термінознавства є твердження про те, що термінологія існує у двох сферах: фіксації, де терміни представлено в ідеальних умовах закритої системи (у спеціальних словниках тощо), і функціонування, де термінологія реалізується в оточенні інших слів, власне функціонує (це відбувається в спеціальній літературі: статтях, монографіях тощо) [6, с. 15].

Згідно з класифікацією основних напрямів термінознавства В. Татарінова, вивченням функціонування термінів у спеціальному мовленні займається функційно-стилістичний напрям, тоді як уживання термінів у публіцистичному стилі й художній літературі є предметом вивчення філологічного термінознавства [81]. За С. Гриньовим, сучасні функції термінів у різних професійних текстах і ситуаціях професійного спілкування та фахової підготовки спеціалістів, а також особливості вживання термінів у художніх текстах вивчає функціональне термінознавство [19, с. 214]. Проблемами функціонування термінів у фахових текстах займалися В. Деркач, І. Кочан, Г. Мацюк, Т. Панько та ін.

Розділ термінознавства, який вивчає формування й становлення галузевих терміносистем у їх історичному розвитку, етимологію термінів, їхню еволюцію, етапи та закономірності організації спеціальної лексики в терміносистемах, функціонування прототермінологічних одиниць у писемних пам'ятках, роль наукових шкіл у систематизації та кодифікації термінологічних систем, називають історичним [81]. Серед сучасних дослідників терміносистем різних галузей знань в історичному аспекті - М. Годована, С. Дорошенко, Л. Туровська, О. Чорна, І. Ярошевич, М. Сташко, Г. Солоїденко та ін.

Дослідження процесів становлення терміносистем, принципи створення термінологічних галузевих словників різних видів, сучасний стан і

перспективи термінографічних праць об'єднують зусилля вчених на ниві розбудови сучасної термінографії. Дослідник наукової термінології, української термінографії Л. Симоненко зазначає, що від початку ХХ ст. до першого десятиліття ХХІ ст. в Україні видано 900 словників різних типів і призначення, у яких представлено українську мову [71]. Термінологічні словники охоплюють надзвичайно широкий спектр лексики галузевих терміносистем, характеризуються видовою розгалуженістю. Найґрунтовніше розроблено напрямки економіки та менеджменту, що репрезентовані 81 словником [65].

Стилістичне термінознавство – один із а його аспектуальних напрямів термінознавства, який адаптує теоретичні положення функціональної стилістики, зокрема вивчає: особливості організації та стилістичну диференціацію фахових текстів (наукового, технічного, виробничого, ділового) у їх кореляції із жанровими різновидами наукового стилю мови – наукового, науково-технічного, науково-популярного, науково-навчального, науково-публіцистичного, науково-мемуарного, природничо-наукового, науково-гуманітарного підстилів, а також мову спеціального призначення; а також проблематику стилістики фахового тексту в аспекті термінознавчої теорії тексту, орієнтуючись на термінологічний аналіз тексту й текстовий аналіз терміна, ураховуючи особливості функціонування терміна, його стильову й стилістичну диференціацію у фахових текстах різної жанрової належності [86, с. 274].

Серед аспектуальних напрямів термінознавства, що фактично формують окремі його підрозділи, вирізняють комунікативне термінознавство, що досліджує терміни крізь призму комунікативної діяльності у фаховому середовищі на тлі вивчення мов професійного спілкування як мов спеціального призначення [81, с. 44]. На сьогодні комунікативне термінознавство розвивається в контексті традиційної, функційної та когнітивної дослідницьких парадигм, а саме:

- термін у мові професійної комунікації;
- термін у професійному тексті / дискурсі;
- текст / дискурс як одна із форм професійної комунікації;
- термін і текст у професійній комунікації;
- професійна комунікація в тексті;
- функціонально-стилістичні особливості терміна та жанрово-стильова специфіка професійної комунікації;
- термінологічна і професійна компетентність у професійній внутрішньомовній і міжмовній комунікації;
- термін і професійне знання тощо [30, с. 112].

Важливим у межах нашого дослідження є семасіологічне термінознавство, що вивчає природу лексичного значення, типи лексичних значень, закономірності смислового розвитку термінів, класифікація типів зміни значення, синонімія, антонімія, полісемія. Основним завданням є дослідження того, як у мовних одиницях (термінах) відбивається позамовна дійсність [80, с.46].

В. Іващенко наголошує, що міжаспектуальні напрями термінологічних досліджень представлено ономасемасіологічним, діалектним, порівняльно-зіставним, теоретико-методологічним, історико-семасіологічним, історико-ономасіологічним, типолого-термінографічним термінознавством. Такий широкий спектр досліджень у межах однієї наукової галузі, що призводить до міжпарадигмального синтезу, засвідчує актуальність розгляду терміна як одиниці фахової мови. Науковець акцентує увагу на можливості виокремлення інтеграційного, термінознавства, що формується на тлі інтеграційної теорії терміна, комплексно-варіологічного підходу, інформаційно-семіотичної теорії терміна, інтеграційної концепції мови спеціального призначення, поєднання здобутків системно-структурного, функціонального й когнітивного термінознавства в їх аспектуальних і крос-аспектуальних/крос-теоретичних виявах [29].

Міждисциплінарний синтез загальної теорії цивілізації та загальної теорії терміна в межах цивілізаційної лінгвістики, яка взаємодіє із соціолінгвістикою, історією, лінгвокультурологією, комп'ютерними технологіями, на думку деяких учених, визначає новий метод у сучасному термінознавстві, означений як цивілізаційний напрям [63]. Така ситуація надає особливий статус когнітивному (когнітивно-дискурсивному) термінознавству [20], у парадигмі якого термін розуміють як інформаційно-когнітивну структуру, що акумулює спеціальні знання, необхідні в процесі комунікації та професійно-наукової діяльності. На думку Л. Івіної, термін – це основна одиниця науки, спеціальних галузей знань і сфер діяльності людини, покликана номінувати об'єкти та процеси й одночасно бути засобом пізнання навколишнього світу [31, с. 14].

Отже, осмислення сутнісних характеристик понять «термін» і «терміносистема» дозволило лінгвістам сформулювати відповідні дефініції, однак поступальний рух науки спричинює появу нових понять і, відповідно, неологічних термінів, що й спонукає вчених різних галузей знань переосмислювати їхню семантику, особливості функціонування та номінування, моделі творення, продукуючи новітні термінологічні студії. У сучасних дослідженнях термінологічні системи й наявні в них терміноодиниці розглядаються у зв'язку з концептами наукових теорій і специфікою предметно-поняттєвих сфер знань, що обумовлює міждисциплінарність досліджень у галузі термінології [80].

Висновки до розділу 1

Фахова термінологія являє собою сукупність усіх мовних одиниць, що функціонують у професійній комунікативній сфері для забезпечення комунікативного діалогу між фахівцями. Базову основу цієї сукупності мовних засобів становлять чітко дефініційовані терміни. Порівняно з загальноповживаною лексикою, спеціальні одиниці фахової мови

характеризуються точністю позначуваних ними понять і формуванням цілісної системи, де кожний термін має своє місце та поле функціонування.

Термін – мовний знак (слово чи словосполучення), що стосується спеціальної сфери знань, відображає результати досвіду та практичної діяльності людини, акумулює і передає професійні чи наукові знання про властивість об'єкта пізнання конкретної галузі; через дефініцію термін розкриває свої суттєві ознаки, виражає конкретне поняття у спеціальній сфері, входить у галузеву систему понять і обмежується певною сферою вживання.

Основними характеристиками терміна є пов'язаність із науковою концепцією галузі (концептуальний характер), наявність дефініції, однозначність, емоційна нейтральність, системність. Термін має задовольняти такі вимоги: лаконічність (стислість), дериваційна спроможність (потенціал творення похідних), відсутність синонімів, вмотивованість (внутрішня прозорість форм), милозвучність. Сукупність термінів становить термінологію, що є складовою частиною фахової мови і, своєю чергою, підсистемою національної мови.

Терміносистема – впорядкована сукупність термінів, які адекватно описують систему понять, що лежить в основі спеціальної сфери людських знань або діяльності, позначаючи предмети і явища дійсності, та становлять чітко окреслену структуровану систему ієрархічно взаємопов'язаних елементів через різні типи відношень (логічні, лексико-семантичні тощо).

Терміносистема галузі освітнього менеджменту – організаційно та структурно впорядкована сукупність термінів, що виражає систему понять галузі та слугує для забезпечення специфічних потреб спілкування у цій сфері науки та виробничої практики; характеризується чітко окресленою структурою ієрархічно взаємопов'язаних елементів, основу якої становлять логічні та лексико-семантичні відношення; кожне поняття галузі, виражене терміном, займає чітко визначене місце і виражається через співвідношення загальне – конкретне.

Термін галузі освітнього менеджменту являє собою слово або словосполучення, що виражає поняття у сфері освітнього менеджменту, має визначення у галузевій літературі, введено і функціонує у галузі освітнього менеджменту та вживається у системі теорії та практики управління закладом освіти, закріплене у законодавстві на позначення об'єктів, явищ, процесів, ознак, характеристик, правовідносин у межах теорії та практики управління закладом освіти.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ ГАЛУЗИ ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

2.1. Лексико-семантичні відповідності англійської та української мов у контексті відтворення галузевої термінології освітнього менеджменту

Як будь-яка сфера сучасної людської діяльності, освітній менеджмент знаходиться під впливом процесу глобалізації, що означає, що він взаємодіє з іншими світовими освітніми та інтелектуальними аспектами та процесами [94]. Освітній менеджмент також підлягає впливу процесу інтернаціоналізації, що проявляється в дослідженні навмисних дій індивідуума, груп та суспільних закладів у спробах перетину крос-національних кордонів з метою отримання освітніх та інтелектуальних переваг [91]. Ці процеси відбуваються у мультилінгвальному та мультикультурному оточеннях, що в свою чергу ускладнює передачу значень деяких понять лінгвістичними засобами різних мов, і освітні терміни не є виключенням в цьому процесі.

У теоретичній літературі поняття освітній менеджмент традиційно визначається як процес або система управління закладом освіти, націлений на забезпечення його конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках освітніх послуг завдяки якості освітнього процесу, високого рівня професійного знання, розвитку навичок та здібностей, фундаментальному соціальному позиціонуванню та моральному характерові [92, с. 65]. Освітній менеджмент являє собою комунікативний процес, що відповідає потребам індивідуума, організацій або бізнесу, створює ефективну сферу освітніх послуг, яка фокусується на потребах ринку та спроможна вирішувати нестандартні ситуації.

Сучасна українська термінологія у сфері управління закладом освіти не має кодифікації, тобто суспільно усвідомлених і зафіксованих словниками та

іншою спеціальною літературою термінів, оскільки знаходиться на початковому етапі становлення наукової галузі, коли відбувається процес переходу від неупорядкованої сукупності термінів до терміносистеми. Терміносистема сфери управління закладом освіти складається із загальних слів, що вживаються у професійній діяльності, здебільшого в освіті. Так, у науковій і спеціальній літературі трапляються такі терміни: «управління освітою», «державне управління освітою», «освітня політика» тощо. Більшість із цих термінів відтворені на основі кореневих слів, основою яких є терміни «освіта» та «управління». Перелічені терміни можна віднести до міжгалузевих термінів (залежно від ступеня спеціалізації значення термінів), що широко використовуються у педагогічній, соціологічній, психологічній науках та у галузі знань із державного управління [66, с. 69].

Досліджуване термінологічне поле обмежене інституційними рамками спілкування в галузі освіти та управління освітою, що зумовлює змістовну, семантичну та прагматичну специфіку тексту, що розкриває освітню діяльність та управління освітою (освітній менеджмент):

– змістовна специфіка такого тексту виявляється у відбитті в ньому діяльності суб'єктів освіти й управління нею: «*The Vice-Chancellor is Chair of Senate; he is responsible for the executive management of the University and is accountable to Council for the exercise of these functions. The Vice-Chancellor undertakes his responsibilities for the operational running of the University with the support of senior executive colleagues who meet weekly as the University Executive Board*» (The University of Sheffield, Great Britain);

– семантична – у позначенні учасників описуваного, відносин між ними, обставин їх дії: «*UCLA faculty members don't just teach students about groundbreaking inventions and discoveries; students take part in the research, side-by-side with their professors* (University of California, Los Angeles, the USA);

– прагматична – у передачі за допомогою мовних засобів певних ідей,

пов'язаних з освітою, а також у спонуканні суб'єктів освітнього процесу до певних дій: *«You can make significant contributions to the research effort and scholarly productivity at Duke. In turn, you will establish meaningful relationships with the faculty, deepen your academic experience, develop marketable career skills, and prepare yourself for competitive graduate and professional schools (Duke University, the USA) [15, с. 49-50].*

Таким чином, освітній менеджмент є міждисциплінарною галуззю наукового знання, яка направлена на дослідження законів, принципів, функцій та методів освітніх процесів та систем і базується на поєднанні психологічних і педагогічних наук, економіки та теорії менеджменту [2]. Цю особливість можна пояснити тим фактом, що освітній компонент асоціюється зі змістом і шляхами управління освітнім процесом, поширенням та формуванням колективного й індивідуального знання, у той час, як фінансовий компонент асоціюється з матеріально ефективним керівництвом цього процесу, його організації, маркетингу та позиціонування на ринку освітніх послуг.

Отже, розгляд проблеми відтворення сучасних галузевих термінів у сфері освітнього менеджменту неможливий поза розкриттям питання лексико-семантичних відповідностей англійської та української мов.

Л. Глухова на основі аналізу семантики слів-ідентифікаторів полісеманта *management* робить висновок щодо таких диференційних ознак у семантичній структурі слова *management*:

1) наявність об'єкта управління – менеджера – екзистенційна ознака, що вербалізується в англійській мові лексичними одиницями *manager* (менеджер), *employer* (роботодавець), *member of administration* (член адміністрації);

2) наявність об'єкта управління – того, ким/чим управляють – екзистенційна ознака, що есплікується відповідно лексичними одиницями *employee* (працівник) / *business* (бізнес), *organization* (організація);

3) місце, де відбувається процес управління – локативна ознака,

виражена в сучасній англійській мові за допомогою слів *company* (компанія), *institution* (заклад);

4) *якість процесу управління* – якісна ознака, що репрезентована лексемами *skillful* (умілий), *resourceful* (винахідливий), *careful* (уважний), *tactful* (тактовний), *effective* (ефективний);

5) *застосування певних методів та навичок у процесі управління* – інструментальна ознака, експлікована словами *supervision* (керівництво), *control* (контроль), *methods* (методи), *abilities* (уміння), *skills* (навички), *act* (дія), *activity* (діяльність), *art* (спосіб), *manner* (манера), *technique* (техніка), *practice* (практика), *science* (наука);

6) *мета процесу управління* – телеологічна ознака, на яку вказує наявність у словникових дефініціях таких слів та словосполучень, як *taking decisions* (прийняття рішень), *controlling and organizing a company* (контроль та організація компанії), *dealing with people or situations in a successful way* (вдала робота з людьми або вирішення ситуацій) [15, с. 79].

На основі здійсненого аналізу Л. Глухова робить висновок, що у семантичній структурі лексеми *management* наявні такі ознаки: *екзистенційні* (які вказують на наявність суб'єкта і об'єкта управління), *локативної* (яка сигналізує про місце процесу управління), *якісної* (яка виражає, як проходить процес управління та якості менеджера), *інструментальної* (вказує на інструменти, за допомогою яких здійснюється процес управління) та *телеологічної* (виражає мету управлінської діяльності) [15, с. 79].

Як зазначає Л. Кнодель, результати дослідження освітньої термінології англійської та української мов вказують на те, що не всі конституенти терміносистеми освіти української та англійської мов можуть відповідати всім вимогам до терміна [38]. Так, низка термінів не відповідає вимозі однозначності. Наведемо, як приклад, значення слова «school»:

1) *an institution for educating children* (школа, навчальний заклад), *the buildings used by such an institution* (будівля школи, навчального закладу), *an*

institution for teaching a particular subject (навчальна установа);

2) *the process of being educated in a school* (навчання), *the time when teaching is done in a school, lessons* (заняття, уроки);

3) *all the pupils or all the pupils and teachers in a school* (школярі та вчителі);

4) (US infml) *a college or university* (коледж чи університет);

5) *a department of a university, concerned with a particular area of study* (підрозділ університету (факультет, відділення));

6) *a course, usually for adults, on a particular subject* (курси).

Не всі терміни цієї терміносистеми характеризуються стислістю. Наведемо приклади: *School-Centred Initial Teacher Training* – (брит.) післядипломний курс первинної підготовки вчителів (проводиться групою шкіл, студенти з гарною успішністю отримують статус дипломованого вчителя); *state compulsory school attendance law* – (амер.) закони штатів про терміни обов'язкового навчання у школі (визначають вік, до якого дитина повинна відвідувати школу, а не кількість обов'язкових років навчання); *local management of schools* – (брит.) управління школами на місцях (відповідно до останніх реформ на директорів шкіл покладено більше адміністративної відповідальності за організацію освіти та фінансовий стан у школах, на них перекладені деякі функції місцевих органів управління освітою (LEA) та ін.).

Терміни системи освіти можуть мати синоніми в межах однієї терміносистеми: *school district – local basic administrative unit – local education agency* (амер. шкільний округ), *базова школа – експериментальний майданчик (pilot school)*, *учитель – викладач (teacher)* та ін.

Зазначене вище підтверджує тезу В. Лейчика про непродуктивність ставлення жорстких вимог до термінів та терміносистем. Не можна вважати слово неповноцінним чи непотрібним терміном лише на тій підставі, що воно не має всіх властивостей терміна [52].

З іншого боку спостерігається невідповідність значення слів української та англійської мов. Так, поняття «менеджмент» розглядається

науковцями як теорія і практика управління діловими організаціями в ринкових умовах; як управління, зорієнтоване на забезпечення якості послуг; як специфічна галузь наукового знання, професійної спеціалізації та відповідного комплексу технологій соціально значущої групи фахівців з управління – менеджерів [47, с. 46]. Таке саме тлумачення цього терміна знаходимо у англійських довідкових джерелах.

Однак сутність поняття «менеджер освіти» характеризується певними розбіжностями в українській та в англійській мовах. У сучасній вітчизняній нормативній базі з питань підготовки керівних кадрів для управління освітою поняття «менеджер освіти» офіційно не закріплене, однак воно інтенсивно використовується в науковому тезаурусі. Зазначимо, ця дефініція не знайшла у дослідників єдиного обґрунтування. Так, зазначене поняття широко використовує у своїх наукових розвідках Л. Кравченко, яка характеризує менеджера освіти як професіонала високого рівня, освітнього лідера, талановитого організатора педагогічної взаємодії, що володіє конвергентним мисленням, творчими й організаторськими здібностями, наділений владними повноваженнями з боку держави чи власника закладу, професійно керує педагогічним колективом відповідно до мети, місії, освітніх стандартів та соціально значущих педагогічних вимог, забезпечує рентабельність і конкурентоздатність освіти, здійснює моніторинг внутрішнього і зовнішнього педагогічного середовища, проводить маркетинг освітніх послуг, налагоджує ефективні зв'язки з громадськістю, як креативна особистість займається оперативним упровадженням інновацій у практику діяльності закладу освіти. Дослідниця фактично відкидає поняття «керівник» як семантично застаріле й обирає цей термін на позначення «представника старої генерації кадрів, який не є професіоналом у сфері управління» [47, с. 45].

Тієї ж точки зору, однак без надмірної категоризації, дотримуються В. Берека, В. Гладкова, Н. Коломінський, С. Крисюк, В. Крижко та О. Мамаєва, Л. Семененко та ін. Зокрема Л. Семененко, аналізуючи термін

«менеджер освіти», посилається на думку В. Шаркунової, яка зазначає, що цей термін характеризує професійно підготовленого управлінця, а не випадкового адміністратора зі стихійними навичками керівництва [70, с. 6]. Н. Коломінський дає визначення менеджеру освіти як особистості, яка професійно здійснює роботу з вироблення й актуалізації таких психічних станів людей, якостей і властивостей, що стають психологічним підґрунтям їхньої ефективної діяльності щодо досягнення поставленої управлінської мети [41, с. 15].

До використання поняття «керівник закладу освіти (навчального закладу)» тяжіють: Є. Березняк, Л. Васильченко, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, С. Королюк, Е. Лунячек, М. Смирнова, Т. Сорочан. У наукових працях зазначених дослідників це поняття використовується на позначення особи, яка професійно здійснює керівництво закладом освіти.

Окремої точки зору дотримується О. Мармаза. Як стверджує науковець, «угруповання спеціальностей менеджменту в галузі освіти здійснюється за змістом і специфікою професійної діяльності відповідно до трьох напрямів менеджменту: організація як упорядкування й систематизація процесів освіти (цьому напрямку відповідає тип діяльності «управлінець»), керівництво як формування цілей і завдань діяльності в системі освіти і передавання їх підлеглим (цьому напрямку відповідає тип діяльності «організатор»), управління як визначення загальних проблем, аналіз, дослідження, прогнозування, визначення ходу розвитку й функціонування системи освіти в цілому (цьому напрямку відповідає тип діяльності «керівник») [56].

Отже, поняття «керівник» відображає управлінську посаду (той, хто керує ким-, чим-небудь, очолює когось, щось [107], тобто «керівництво» є соціальною характеристикою відносин у групі, перш за все з точки зору розподілу ролей управління і підпорядкування.

На відміну від виробничо-економічної професійної сфери, в освіті не існує посади «менеджер». Чинним Класифікатором професій зі змінами

(Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 02 вересня 2015 р. № 1084) для керівних посад у сфері управління освітою передбачено назви «керівник», «директор», «завідувач».

Таким чином, в українській мові поняття «менеджер» та «керівник», «директор» відображають управлінську діяльність з певними акцентами на формах її прояву: слово «директор» походить від англійського «to direct» – спрямовувати, направляти, що має і рівнозначний термін «leadership» – лідерство (здатність людини впливати на групи людей чи на окремих осіб з метою досягнення певних, заздалегідь визначених цілей, що відображає роль провідного, спрямовуючого суб'єкта). Термін «manager» походить від слова «to manage» – управляти, отже, менеджер – це управляючий (працівник, який забезпечує досягнення мети й результативність процесів шляхом створення відповідної структурної впорядкованості, тобто, він є організатором і виконавцем) [48].

Проблема розмежування професіоналізмів та термінів є досить складною. Відомо, що терміни «мають більш упорядкований та нормалізований характер, тоді як професіоналізми є напівофіційними лексичними одиницями, що вживаються вузьким колом фахівців, до того ж, переважно в розмовній мові. Вважається, що професіоналізм може існувати як синонім терміна, його еквівалент. Професіоналізми «виступають як дуплети наукових і технічних термінів і не становлять замкненої системи – це розрізнені, не об'єднані між собою одиниці. Професіоналізмам, зазвичай, властива деяка забарвленість, образність». Професіоналізми (розмовні терміни) – це неофіційні, але загальноприйняті спеціалістами певної галузі загальноновживані розмовні спеціальні слова [45].

У контексті нашого дослідження потребує розгляду питання номенклатури. О. Ахманова вважає номенклатуру сукупністю спеціальних термінів, які використовуються у тій чи іншій галузі науки (на відміну від термінології, що включає в себе позначення абстрагованих і абстрактних понять та категорій) [1]. Г. Винокур під номенклатурою розуміє «систему

досить абстрактних та умовних символів, єдине призначення яких у тому, щоб дати максимально зручні з практичної точки зору засоби для позначення предметів, речей, які не мають прямого відношення до потреб теоретичної думки, котра оперує цими речами» [38]. В. Лейчик називає номенклатуру проміжною ланкою між термінами та власними назвами. Номен виступає як відносно довільний ярлик предмета, конвенційно «прикріплений» представниками відповідної галузі знань, який не претендує на розкриття чи принаймні часткове відображення його у формі лексичного значення [52].

Власні назви освіти англійської та української мов позначають:

- освітні організації, асоціації (більше характерно для англійської мови) (Universities' Central Council on Admissions – (брит.) Головна рада з питань вступу до університетів; National Education Association (NEA) – Національна освітня асоціація; Council on International Educational Exchange – Рада з міжнародного обміну у сфері освіти; School Examinations and Assessment Council – Рада з питань проведення іспитів та оцінювання у школі; Council for National Academic Awards (CNNA) – Рада з питань надання ступенів);

- семестри (характерно лише для англійської мови) (Michaelmas term – осінній триместр (починається у Михайлів день, наприкінці вересня); Hilary – зимовий триместр (січень – березень); Trinity term – весняний триместр, дослівно – триместр святої Трійці (починається у квітні, а закінчується у червні);

- документи про отримання освітнього рівня (використовуються в обох мовах) (атестат про повну загальну середню освіту – Certificate of complete general secondary education; атестат про неповну загальну середню освіту з відзнакою – Certificate of incomplete general secondary education with honors; International Baccalaureate (IB) Certificate – Сертифікат про отримання міжнародного бакалаврату; High School Graduation Diploma (Certificate) – диплом про закінчення середньої школи; Intermediate GNVQ –

Загальнонаціональна професійна кваліфікація середнього рівня; Advanced GNVQ – Загальнонаціональна професійна кваліфікація підвищеного рівня; Diploma in Education – амер. диплом педагога (про закінчення вищого закладу освіти, видається після кількох років роботи за спеціальністю, підтверджує вищу педагогічну кваліфікацію);

– законодавчі акти (широко використовуються в обох мовах) (Education for All Handicapped Children Act (Public Law 94-142) – амер. Закон про освіту для дітей з вадами розвитку (1975р.); Elementary and Secondary Education Act (скор. ESEA) – Закон про початкову та середню освіту (ухвалений у 1965р. з метою покращення можливостей здобуття освіти дітьми незаможних та дітьми з емоційними розладами); Great Educational Reform Bill – Законопроект про докорінне реформування освіти; National Defence Education Act – Національний закон про покращення освіти в цілях оборони (прийнятий у 1958 р. після запуску супутника СРСР, передбачав покращення вивчення у школах математики, точних і природничих наук, поновлення шкільного обладнання та ін.); Закон України «Про загальну середню освіту» – Law «On General Secondary Education»; Закон України «Про професійно-технічну освіту» – Law «On General Technical Vocational Education»; Education Act 1996 – брит. Закон про освіту 1996 року [38].

Терміносистемі освітнього менеджменту, як і деяким іншим терміносистемам суспільної термінології властиві такі риси:

– широке входження у загальнолітературну мову пласта належних до неї лексем: school (школа), student (учень, студент), education (освіта), college (коледж), teacher (учитель), mark (оцінка), pupil (учень), учитель (teacher), навчання (study);

– існування термінів, характерних для освітньої системи саме цієї країни і відсутніх у решті – етноспецифічних термінів або термінів-реалій (commoner – студент, який не отримує стипендії і вносить плату за харчування (в Оксфорді); Baker Day – брит. день Бейкера (бібліотечний день

для вчителів і вихідний день для школярів); доцент – reader; професійно-технічне училище – vocational school; гімназія – gymnasium; ліцей – lyceum; колегіум – collegium; учитель вищої категорії – teacher of the highest category; та ін.);

– тісний зв'язок з іншими науками та наявність суміжних термінів, або межових термінів (financial aid officer – амер. консультант із фінансової допомоги (службовець у департаменті освіти штату чи вищого закладу освіти, котрий консулює абітурієнтів із питань фінансової допомоги); grant-in-aid program – амер. програми субсидій з надання допомоги (система федеральної допомоги місцевій владі для сприяння шкільній освіті); provided school – школа на державному утриманні; staff – (амер.) управлінський та допоміжний персонал закладу освіти (окрім професорсько-викладацького складу); salary – зарплата; normal working week – робочий тиждень; part-time teacher – викладач на півставки) [38].

Розбіжності у терміносистемі освітнього менеджменту української та англійської мов зумовлені різним історичним підґрунтям становлення систем освіти цих країн, їхньою географічною віддаленістю, різним національним складом суспільства, відмінностями адміністративного поділу країн та ін. Ю. Найда зазначає, що ієрархічна структура лексики у різних мовах відмінна для різних підкультур. Відтворення англійської галузевої термінології у сфері освітнього менеджменту а українській мові ускладнює недостатня уніфікованість та не завжди точне тлумачення деяких термінів [60].

Проте Н. Кнодель зазначає, що відсутність всеохоплюючої двосторонньої відповідності освітньої лексики англійської та української мов не означає відсутності можливості відтворити значення лексеми однієї мови засобами іншої мови. Перекладна взаємовідповідність – це наявність та можливість існування перекладного відповідника. Перекладознавче прирівнення – це порівняння для знаходження перекладних відповідників відповідно до понять, які позначають певні лексеми. Поставити знак рівності

між українською та англійською термінологіями неможливо. Адже термінологія відображає систему організації освіти, яка є досить індивідуальною для кожної країни. Освіта є частиною культури тієї чи іншої країни, а накладати однакові стандарти на культури різних країн неможливо так само, як і на системи освіти, їх можна лише вивчати, порівнювати, знаходити спільні та відмінні риси [38, с. 61-63].

2.2. Шляхи відтворення англійських термінів галузі освітнього менеджменту українською мовою

Переклад текстів галузі освітнього менеджменту відіграє важливу роль у суспільному поступі, оскільки він виступає одним із чинників розвитку освітньої сфери у цілому. Під час дослідження труднощів перекладу одиниць цієї терміносистеми, можна визначити низку чинників, що впливають на цей процес. Зокрема, одним із чинників, що обумовлює труднощі перекладу англійських текстів галузі освітнього менеджменту українською мовою виступає відсутність розгорнутого матеріалу, присвяченого аналізу термінологічних та стилістичних особливостей такого перекладу.

Переклад наукових текстів галузі освітнього менеджменту викликає, у першу чергу, певні термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Причинами існування термінологічних складнощів перекладу виступають розбіжності в картині світу англійської та української мов, особливості багатозначності англійських і українських слів, відсутність у мові перекладу відповідників нових термінів, особливості словотвору і термінотворення в англійській та українській мовах та ін., але існує низка перекладацьких прийомів, що дозволяє при коректному їх використанні подолати будь-які лексичні труднощі.

Лексема *management* має значну кількість синонімів. Синонімічний ряд включає 36 лексичних одиниць: *administration, authority, board, bosses, brass, directorate, directors, employers, execs, executive, executive suite, executives, front office, head, leadership, mainframe, micro management, person upstairs,*

top brass, upstairs; care, charge, command, conduct, control, direction, governance, government, guidance, handling, manipulation, operation, rule, running, superintendence, supervision [15, с. 79].

З точки зору практики перекладу, всі елементи денотативної системи вихідної мови (лексичні та фразеологічні одиниці) поділяються на дві групи: ті, що вже мають відповідники («перекладні еквіваленти»); ті, що не мають відповідників у цільовій мові. Перші називаються одиницями, що мають перекладні елементи у мові перекладу, а другі – безеквівалентними одиницями. У свою чергу еквівалентні одиниці поділяються на одноеквівалентні (ті, що мають тільки один перекладний відповідник) і багатоеквівалентні (ті, що мають два або більше перекладних відповідників). Слід мати на увазі, що йдеться про словникові відповідники, тоді як відповідник певного слова чи фрази оригіналу в тексті може бути тільки один з кількох. Еквівалентні лексичні та фразеологічні одиниці не повністю представлені в перекладних словниках та в текстах, але існують у мові перекладу як перекладні еквіваленти. Неоднозначні слова мають кілька перекладних відповідників залежно від кількості їхніх значень (лексико-семантичних варіантів). Відповідники неоднозначного слова називаються варіантними відповідниками, під якими розуміється один із можливих способів перекладу терміну. Варіантний відповідник передає, як правило, якесь одне значення слова вихідної мови, тобто кожний варіантний відповідник є перекладним еквівалентом якогось одного лексико-семантичного варіанта багатозначного слова. Відповідно, кожний з цих лексико-семантичних варіантів має свій перекладний еквівалент. Варіантні відповідники – це найпоширеніший вид перекладних відповідників, оскільки більшість слів (в тому числі значна кількість термінів) є однозначними у певній сфері, отже потребують під час перекладу вибору або утворення відповідника лексико-семантичного варіанта слова. Варіантні відповідники можуть бути зафіксовані в перекладних словниках, і тоді вони називаються словниковими варіантними відповідниками [83].

Вибір способу перекладу термінів сфери освітнього менеджменту відбувається лише з урахуванням екстралінгвістичної ситуації вживання термінів. Базовими труднощами перекладу термінології вважаються:

- 1) неоднозначності термінів;
- 2) відсутності перекладацьких відповідників;
- 3) національній варіативності термінів [82].

Переклад термінів певної галузі знання з англійської мови на українську налічує низку проблем. З однієї мови на іншу терміни не перекладаються як загальноживані слова. Найпоширенішою та найуживанішою є така модель перекладу термінів: «поняття – український термін», а не «іншомовний термін – український термін», не важливо, переклад відбувається з англійської мови на українську, чи навпаки. Отже, для перекладу терміну досліджуваної сфери потрібно спочатку проаналізувати властивості нового поняття. Інколи для перекладу терміна потрібно зіставити терміни-відповідники з кількох мов і вибрати найдоцільніший [75].

Переклад термінологічних одиниць галузевих терміносистем здійснюється за допомогою лексичних, лексико-семантичних та лексико-граматичних міжмовних трансформацій. Найбільш поширеним способом перекладу англійських термінів освітнього менеджменту є переклад за допомогою лексичного еквіваленту, тобто передача постійної лексичної відповідності, що повністю співпадає зі значенням терміна [77].

Деякі англійські терміни менеджменту справді однозначні і перекладаються абсолютним еквівалентом, наприклад: *self-administration* – самоврядування, *document circulation* – документообіг, *experienced worker* – досвідчений працівник, працівник зі стажем. Однак, кількість таких термінологічних одиниць у загальному термінофонді будь-якої мови незначна.

Отже, коли у мові перекладу відсутній точний еквівалент терміна мови оригіналу, перекладач може застосовувати такі способи перекладу:

- транскрибування (запозичення звукової форми терміна вихідної мови);
- транслітерацію (запозичення графічної форми терміна вихідної мови);
- калькування, експлікацію (описовий переклад).

У процесі перекладу англomовних термінів освітнього менеджменту українською мовою часто використовуються такі перекладацькі трансформації як транслітерація та транскрибування, тобто побуквенна чи пофонемна передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу. Транскрибування та транслітерація отримали таку назву, тому що при використанні цих прийомів акт перекладу замінюється на акт запозичення звукової (при транскрипції) або графічної (при транслітерації) форми слова разом із значенням з мови оригіналу в мову перекладу. Фактично запозичення тут здійснюється заради перекладу, як необхідна передумова його виконання. Запозичене слово стає фактом мови перекладу і вже в якості такого виступає як еквівалент ідентичного з ним іншомовного слова [36], наприклад: *co-determination* – кодетермінація, спільне ухвалення рішень (форма участі працівників в управлінні закладом освіти); *decentralization of management* – децентралізація управління; *director* – директор, керівник; *careerism* – кар’єризм (форма поведінки або якість особи, що виявляється в тому, як людина концентрує свої зусилля на процесі просування кар’єрними сходами).

Калькування, «буквальний переклад елементів слова з мови-продуцента на мову-реципієнт» [24, с. 110], є також досить продуктивним способом перекладу англomовних термінів галузі освітнього менеджменту. Калькування припускає існування двосторонніх міжмовних відповідностей між елементарними лексичними одиницями, які і використовуються в якості «будівельного матеріалу» для відтворення внутрішньої форми слова, яке перекладають. Як прийом створення еквівалента, калькування подібне до

буквального перекладу – еквівалент цілого створюється шляхом простого складання еквівалентів його складових частин [36]. Особливо широко калькування використовується при перекладі складних за структурою термінологічних одиниць [2, с. 45], а саме композитних термінів та термінів-словосполучень (human resources – людські ресурси, кадри, співробітники, adaptive management – адаптивне (гнучке) управління, administrative and managerial apparatus – адміністративно-управлінський апарат).

Часто калькування поєднують з інверсією – зміною порядку слів відповідно до граматичних норм мови перекладу, наприклад: education management – управління освітою (діяльність держави в галузі регулювання діяльністю закладів освіти), activity analysis – аналіз діяльності (вимір та вивчення матеріальних й часових затрат, результатів роботи окремого педагога, класу, закладу освіти в цілому тощо).

У ході передачі термінологізованих фразеологізмів калькування доповнюється експлікацією – описовим перекладом, наприклад: gliding schedule – «ковзаючий графік» [76].

Таким чином, пошук словникових відповідників – це один із найбільш використовуваних способів перекладу термінології галузі освітнього менеджменту. Однак, трапляється, що словники не містять деяких відповідників неоднозначного слова або ж словникові варіанти-відповідники певного слова взагалі не зафіксовані в словниках. Тому необхідно звертатися до різних трансформацій для того, щоб якнайточніше та якнайстиліше пояснити значення терміну засобами іншої мови. Одним із таких найуживаніших способів є транскодування – спосіб перекладу, коли звукова або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу [75].

Розрізняють чотири види транскодування:

- 1) транскрибування (коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови);
- 2) транслітерування (слово вихідної мови передається по літерах);

3) змішане транскодування (застосування транскрибування з транслітеруванням);

4) адаптивне транскодування (коли форма слова у вихідній мові дещо адаптується до фонетичної або граматичної структури мови перекладу) [77, с. 721].

Транскодовані терміни, що вже міцно закріпилися в мові перекладу, в словниках можуть подаватися без додаткового описового перекладу. Транскодування неологізмів відбувається в тих випадках, коли в культурі країни мови перекладу відсутнє відповідне поняття і відповідний перекладний еквівалент, а перекладач не може підібрати слова в мові перекладу, які б адекватно передавали зміст поняття і задовольняли вимоги до термінотворення [75]. Оскільки при транскодуванні певне слово має одне значення, то такий спосіб перекладу застосовується в тих випадках, коли в мові перекладу необхідно створити чітко однозначний термін [51].

Прийом транскодування, тобто передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу, є одним із найпростіших способів перекладу термінів: function – функція; coach – коуч; tutor – тьютор; test – тест; monitoring – моніторинг тощо. Цей прийом надає україномовним термінам ефект новизни, престижу, важливості. Терміни, які перекладено транскодуванням і які міцно закріпилися в мові, не вимагають додаткового описового перекладу. Утім прийом транскодування, з одного боку, призводить до інтернаціоналізації термінологічних систем, а з іншого боку, наслідком такого процесу може стати низка необґрунтованих запозичень, які можуть вплинути на терміносистему української мови.

Наведемо приклади способів заміни англійських термінів галузі освітнього менеджменту українськими:

1) зміна форми загального відмінка в англійській мові на форму родового відмінка в українській (discussion web – павутинка дискусії);

2) заміна словосполучення в англійській мові окремим словом в українській (School children – школярі, учні);

3) заміна числа (однина-множина) (Correspondence course – заочні курси);

4) введення прийменника в мові перекладу (підхід до процесу письма – the writing process approach);

5) заміна частини мови одного з компонентів терміна: instruct (дієслово) – інструктування (іменник). Ця група виявилася найчисленнішою, слова цієї групи утворені на основі моделей: іменник + іменник (character map, value line), прикметник + іменник (critical discussion, thematic units) тощо [25].

Ще однією використовуваною лексичною трансформацією виступає калькування, що припускає існування двосторонніх міжмовних відповідностей між елементарними лексичними одиницями, які і використовуються в якості «будівельного матеріалу» для відтворення внутрішньої форми слова, яке перекладають. Як прийом створення еквівалента, калькування, подібне до буквального перекладу – еквівалент цілого створюється шляхом простого складання еквівалентів його складових частин [36]. Л. Вергун стверджує, що калькування – це другий за частотністю перекладацький прийом [9, с. 52].

Отже, в межах калькування відповідником простого чи частіше складного слова вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику. Калькування частіше застосовується під час перекладу складних термінів. Воно може застосовуватись також стосовно тільки одного з компонентів складного слова. Досить часто калькування застосовується під час перекладу складних термінів, які утворені за допомогою поширених споріднених слів. Калькування можна застосовувати тільки за умови збереження перекладним відповідником норми вживання і сполучуваності слів в українській мові [85].

Калькування може бути одним із підходів до перекладу з української мови на англійську таких реалій, які відсутні в англійській мові. Наприклад, в українській мові існує таке поняття Заслужений діяч освіти

України – Merited Worker of Education, Заслужений працівник народної освіти – Honored Educationalist of Ukraine і таке інше [1, с. 210].

Отже, серед лексичних трансформацій виділяють два продуктивних способи перекладу англійських педагогічних термінів – транскодування та калькування. Контекстуальна заміна – це така перекладацька трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником. Його підбирають із врахуванням контекстуального значення слова, середовища вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу.

Однак калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові. Калькування не завжди буває звичайною механічною операцією з метою перенесення вихідної форми в мову перекладу. Дуже часто перекладачі вдаються до різного роду трансформацій. Передусім це стосується зміни відмінкових форм, кількості слів у словосполученні, афіксів, порядку слів, морфологічного або синтаксичного статусу слова [87].

Точних правил створення контекстуальних заміन не існує, оскільки переклад слів у таких випадках залежить від контексту їхнього вживання. Існують три основних прийоми створення контекстуальних замін:

- конкретизація;
- генералізація;
- антонімічний переклад.

Антонімічний переклад – такий вид трансформації, за якого форма слова або словосполучення замінюється на протилежну (позитивна – на негативну і навпаки), а зміст одиниці, що перекладається, залишається в основному подібним. Поняття «антонімічний переклад», що зустрічається у перекладознавчій літературі, є неточним, оскільки слово, що перекладається, не змінюється на антонім у мові перекладу, а змінює лише форму на

протилежну, тоді як його зміст, значення залишається без особливих змін. Тому цей вид контекстуальної заміни можливий лише в певному контексті, але він майже не застосовується для перекладів термінів. Можливі випадки використання такої трансформації лише на рівні речень [45].

При перекладі термінів галузі освітнього менеджменту іноді доводиться використовувати таку трансформацію, як конкретизація. Конкретизація являє собою заміну лексичної одиниці (слова або словосполучення) із ширшим лексичним значенням у тексті оригіналу на більш вузьке у перекладеному тексті. У процесі застосування зазначеного вище прийому використовуються логічні відношення включення: одиниця оригінального тексту виражає родові поняття, а створювана відповідність в перекладі – належне до нього видові поняття або підклас. Конкретизація завжди супроводжується диференціацією понять (значень) співвідносно з нейтральним родовим [43, с. 200].

Генералізація полягає в тому, що дещо специфічне, конкретне чи видові в перекладі подається узагальнено, тобто за допомогою родового поняття; конкретне, специфічне при цьому опускається, тобто вузьке поняття про реалію замінюється ширшим [43, с. 210].

Описовий переклад – це такий прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, термін, фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням, яке адекватно передає зміст цього терміну. Отже, описовий переклад полягає в передачі значення англійського слова за допомогою більш або менш розповсюдженого пояснення. Ця трансформація спрямовується на роз'яснення значення терміна [36].

До описового перекладу висуваються такі вимоги:

- переклад повинен точно передавати основний зміст позначеного неологізмом поняття;
- опис не повинен бути надто докладним;

– синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною.

Застосування описового перекладу передбачає точне і повне передавання всіх основних ознак словосполучення в мові перекладу. Перед застосуванням цього прийому необхідно виконати попередню умову правильності перекладу – переконатися, що в мові перекладу відсутній перекладний відповідник, щоб правильно розкрити зміст позначеного неологізмом поняття. Порівняно з транскодуванням, завдяки описовому перекладу досягається більша прозорість змісту поняття, позначеного відповідником неологізму. Разом з тим, описовий переклад характеризується такими недоліками:

– при його застосуванні можливо неточне або не чітке тлумачення змісту поняття, позначеного неологізмом;

– описове словосполучення порушує таку вимогу до термінів, як стислість (а тому такі багатослівні терміни не мають дериваційного потенціалу, тобто, від них важко, якщо взагалі можливо, утворити похідні терміни) [83, с. 215].

До переваг даного способу перекладу можна віднести «найбільш повне розкриття суті описуваного поняття» [11]. Переклад складних термінів, що є утворенням специфічної конструкції, викликають інтерес у лінгвістів та термінознавців. Специфікою таких лексичних одиниць є те, що вони є мовним явищем, яке притаманне виключно англійській мові [17]. Такі терміни перекладаються на українську мову описовим перекладом.

При передачі значення складних термінів спостерігаються варіантні відповідники, які обумовлені синонімією термінів. У такому випадку, англійські терміни сфери освітнього менеджменту можуть мати два/три відповідника в українській мові. Для перекладу терміну такого типу можуть використовуватись декілька термінів, які є частковими або абсолютними синонімами.

Виділяють наступні причини багатозначності терміна:

– наявність термінів-синонімів (у мові перекладу) (наприклад, agreement – угода, договір; manager – менеджер, керівник, управлінець, начальник)

– наявність термінів із близьким значенням (часткові терміни).

Переклад багатокомпонентних термінів викликає особливі труднощі. Згідно з Н. Гореліковою, в першу чергу потрібно розкрити значення основного компонента складного терміна. Далі потрібно розглянути інші, другорядні, компоненти [18, с. 132]. Наприклад: «human resource management policy» при перекладі цього терміну потрібно відштовхуватись від ключового слова, як правило, останнього, в даному випадку таким словом є policy – політика, далі перекладаємо management policy – політика управління, human resource – трудовий ресурс, human resource management – управління трудовим ресурсом. Отримуємо значення складного терміну: політика управління трудовими ресурсами.

Терміни зі сфери освітнього менеджменту за своєю структурою можуть бути як однокомпонентним, так і поєднувати в собі кілька складників чи слів, які уточнюють або модифікують зміст ключового слова. Для перекладу одиниць, що входять до вищезгаданої терміносистеми, використовують традиційні способи перекладу: транскодування, калькування, експлікація. Такі трансформаційні способи перекладу термінів, як опис значення чи контекстуальний переклад, застосовують у випадках, коли значення того чи іншого поняття для української мови є новим.

У сучасній англійській мові існують такі основні способи утворення інноваційних педагогічних термінів:

- 1) афіксація (detracking, reskilling);
- 2) словоскладання (just-in-time learning, chalkface, social-skilling);
- 3) телескопія (webinar (web+seminar), artilect (artificial +intellect));
- 4) за аналогією (наприклад, за зразком e-learning: m-learning (mobile learning), d-learning (distance learning), g-learning (game-based learning));

5) аббревіація (ABLE – activity-based e-Learning – електронне навчання на основі діяльності; GATE – освіта обдарованих, талановитих; NUT – National Union of Teachers – NUT – Національна спілка викладачів) тощо [25].

Англійські слова широкої семантики можуть перекладатися на українську мову за допомогою не тільки конкретизації, а й вилучення їх у перекладі взагалі, а також шляхом використання їхніх словникових відповідників. Перекладач не має права щось додавати від себе до змісту тексту, що перекладається. Усі змістовні зміни, в тому числі додавання, повинні робитися за межами тексту перекладу – в знесеннях, посиленнях, коментарях, які знаходяться поза текстом, що перекладається. Але коли йдеться про додавання, як лексичну трансформацію, науковці мають на увазі експліцитне (явне) вираження частини імпліцитного (прихованого) сенсу оригіналу в тексті перекладу.

Трансформація додавання полягає у введенні в переклад лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, з метою правильної передачі змісту терміну, що перекладається, або дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують в культурі мови перекладу. Оскільки трансформація додавання зумовлена необхідністю дотримання норм мови перекладу, її застосування потребує знання мови перекладу та її норм. Через особливості дії принципу мовленнєвих зусиль в англійській мові та у зв'язку з тим, що складні слова (терміни) можуть утворюватися на основі скорочених розмовних, жаргонних або професійних форм, при їх перекладі доводиться вводити певні додаткові лексичні елементи, що відсутні в структурі таких складних одиниць, з метою дотримання норм мови перекладу та забезпечення більшої вмотивованості перекладених термінів [46].

Існує низка термінів-словосполучень, які не допускають дослівного перекладу, хоча мають еквіваленти в українській мові, окремі елементи яких відрізняються від компонентів слова з мови оригіналу. Під час перекладу іншомовних текстів, що містять терміни галузі освітнього менеджменту, часто виникають складнощі через деякі невідповідності мови оригіналу та

мови перекладу, викликані відсутністю аналогії між поняттям і реалією, невідповідністю або неповним збігом значень термінів, великою кількістю абревіатур і скорочень, які складно розшифрувати, значною кількістю сленгових виразів і професіоналізмів [2, с. 48].

Перекладач за власним бажанням не може вилучати нічого із змісту тексту, що перекладається, вилучати можна лише ті елементи, що певним чином дублюються в оригіналі за нормами мови оригіналу або передача яких мовою перекладу може порушити норми останньої. Для цього застосовується трансформація вилучення – виправдане з точки зору адекватності перекладу. Це усунення в тексті перекладу тих тавтологічних лексичних елементів, які за нормами мови перекладу є частинами імпліцитного сенсу тексту. У переважній більшості випадків перекладу англійське слово однієї частини мови перекладається на українську мову словом тієї ж частини мови. Однак така однозначна відповідь у перекладі буває не завжди: через різні лексичні та граматичні особливості мов оригіналу та перекладу та розбіжності у мовленнєвих нормах, перекладачу доводиться застосовувати трансформацію заміни частини мови, коли, наприклад, іменник замінюється під час перекладу на прикметник, а прикметник – на дієслово тощо.

Така трансформація може застосовуватися до слів майже всіх частин мови, однак найчастіше це спостерігається у випадку таких частин мови, як іменник, дієслово, прикметник та прислівник. Заміна слова однієї частини мови на слово іншої частини мови може супроводжуватися частковою або повною перебудовою структури речення. Деякі англійські дієслівні словоформи, що відсутні в українській мові (активний дієприкметник теперішнього часу та пасивний дієприкметник теперішнього часу), замінюються у перекладі на особові форми дієслів у складі підрядного речення. Трансформація заміни застосовується у тих випадках, коли збереження частиномовної характеристики слова, призводить до порушення граматичних норм мови перекладу та норм слововживання. Таким чином, ми можемо перекласти school roof як мати обмежені фінансові можливості через

те, що діти навчаються у дорогих школах (вираз, що утворився за аналогією з house poor) [51].

Перехід однієї частини мови в іншу є прикладом граматичних трансформацій. До них також відноситься зміна граматичної категорії числа слова чи словосполучення при перекладі. В англійській мові вживається низка іменників, які мають лише форму однини або вживаються переважно в такій формі, але можуть позначати і сукупність об'єктів. Наприклад, work – об'єм роботи, research – дослідження, knowledge – знання, information – інформація тощо, при перекладі українською мовою можуть позначати різну кількість об'єктів у різних контекстах. Також є невелика група англійських іменників, форма однини яких завжди відповідає українським іменникам у формі множини (Pluralia Tantum), наприклад: money – гроші, marginalia – нотатки на полях, manners – соціальна поведінка, тощо. Крім того, існують випадки, коли форма множини англійського іменника не відповідає в перекладі формі множини українського слова [96, с. 51].

Для текстів галузі освітнього менеджменту характерною рисою є наявність спеціальної термінології, причому деякі з термінів – складні. Це ж вимагає від перекладача однозначності та чіткості під час перекладу. З точки зору практики перекладу доцільно розрізняти випадки, коли варіантні відповідники слова подано в словнику та коли вони в словниках відсутні частково або повністю. У першому випадку перекладач вирішує завдання вибору одного адекватного в даному контексті варіантного відповідника слова-оригінала з кількох, поданих у словнику. Для цього перекладач повинен точно визначити лексично-семантичний варіант слова, після чого підібрати належний варіантний відповідник з тих, що наведені у словнику.

У тих випадках, коли варіантні відповідники певного слова вихідної мови в словниках відсутні, перекладач спочатку також повинен точно визначити, в якому значенні вжито багатозначне слово, а потім вже перекласти його за допомогою однієї з трансформацій. Перекладачу слід зважати на структурні та лексико-семантичні розходження між англійською

та українською мовами, які вимагають під час перекладу перебудови синтаксичної структури речення або лексичних змін. Оскільки лексика тісно пов'язана з граматиною, то дуже часто внаслідок використання трансформацій одночасно відбуваються лексичні та граматичні зміни

2.3. Переклад термінів освітнього менеджменту, представлених абрєвіатурами та метафоричними словосполученнями

У текстах галузі освітнього менеджменту часто зустрічаються абрєвіації, акроніми та скорочення для економії мовних засобів. Широко вживаними є, наприклад, такі лексичні скорочення як exam – екзамен, doc – документ, gym – спортзал (від examination, doctor, gymnasium відповідно), що представлені кінцевими усіченнями. Це пояснюється тенденцією мови до стислості, а також полегшення до її сприйняття.

В. Карабан пропонує розрізняти такі способи перекладу, які часто використовуються саме під час перекладу абрєвіатур та акронімів фахової мови [35, с. 448]:

1. Транскрибування або транслітерування скорочення: СКО – СКО (Chief Knowledge Officer – абрєвіатура, що утворилася від за аналогією від CEO).

2. Переклад відповідною повною формою слова або словосполученням: CELTA – Сертифікат викладання англійської мови для дорослих.

3. Передача англійського скорочення еквівалентним українським скороченням або інакше кажучи переклад відповідним скороченням: АFT – АФВ [44, с. 98].

Велика кількість акронімів та абрєвіатур у педагогічній сфері «Оцінювання і контроль» свідчить про велике значення англійської мови як міжнародної мови спілкування в галузі освіти та освітнього менеджменту. Педагогічні терміни абрєвіатури англійської мови найчастіше перекладаються повною формою для того, щоб передати точне значення цього поняття (Elf – English as a Lingua Franca – англійська як контактна

мова; NCLB – No Child Left Behind – вільний та рівний доступ кожної дитини до освіти). Це також відбувається для того, щоб уникнути полісемічної плутаниці, адже, наприклад, аббревіатура CLM може мати такі значення:

- 1) Career Limiting Move;
- 2) Certified Lodging Manager;
- 3) Continuous Learning Module;
- 4) Competent Learner Model, і це тільки у сфері освіти [46, с. 146].

При перекладі аббревіатур найбільш поширеними є трансформації за допомогою додавання чи опускання слів. Слід підкреслити й розбіжності у вживанні однини та множини в обох мовах. Ця різниця найчастіше виникає у межах перекладу абстрактних понять, характеристик об'єктів. Також існують відмінності у вираженні збірних понять: в англійській мові значно частіше використовується однина там, де в українській мові – множина [85, с. 218].

Отже, аббревіатури міцно затвердилися в мові учасників освітнього процесу. Їх входженню у систему мови в статусі слів сприяють такі характеристики:

- номінативна здатність;
- можливість семантичного розвитку;
- можливість утворення омонімічних та синонімічних рядів.

Серед особливостей ініціальних аббревіатур семантичного поля «освітній менеджмент» варто також відзначити творення аббревіатур шляхом згортання цілих висловлювань, включення до складу аббревіатур цифрових символів (AfL (Assessment for Learning) – оцінка для навчання, ACT – College Admissions Tests – тести прийому до коледжу; навчальні плани (BIP – Behavioral Intervention Plan); навчальні курси (AVID – Advancement Via Individual Determination), зокрема курси з вивчення англійської мови (ESOL (English for speakers of other languages); керівники та персонал навчальних закладів: HoD (Head of Department), HoS (Head of School) [88].

Входженню аббревіатур у систему мови в статусі слів сприяють такі

характеристики, як номінативна здатність, можливість семантичного розвитку, участь у синтагматичних і парадигматичних відношеннях (з утворенням омонімічних і синонімічних рядів), участь у подальших дериваційних процесах. Для педагогічної термінології характерним є використання напіваббревіатур: L-data, T-data, T-group, e-platform, e-encyclopedia тощо. Словник фіксує повний український переклад, але в дужках як варіант надається комбінований переклад (перекладається лише останній елемент словосполучення, перший скорочений елемент залишається в початковому вигляді, наприклад: L-data (life data) – опис особистості (L-дані); T-data (test data) – результати тестування (T-дані); T-group (training group) – тренувальні групи (T-групи); e-platform (electronic platform) – електронна платформа; e-diary (electronic diary) – електронний щоденник; electronic textbook (e-book) – електронна книга [25].

У текстах галузі освітнього менеджменту також часто використовуються метафори – слова чи словосполучення вжиті в переносному значенні для позначення подібних ознак. Дослідження спеціальної лексики сфери освіти дозволяє з'ясувати, як галузь людської діяльності виражена в мові, яким чином слова співвідносяться з життєвим досвідом, дає можливість виділити ті асоціації, що спричинили до утворення спеціальної лексики певної галузі. Отже, у зв'язку з цими змінами в мові, вивчення спеціальної термінології, а особливо метафоричних термінів, є актуальним. Переклад таких термінів здійснюється різними способами, а саме: метафоричним словом: datahead – студент-всезнайка; неметафоричним словом: knowledge angel – експерт в одній або декількох бізнесових галузях [45].

Слід зауважити, що зараз спостерігається тенденція до збереження метафоричної образності при перекладі метафоричних термінів на українську мову. Після здобуття обов'язкової середньої освіти наступним етапом навчання стає здобуття вищої освіти, зміни та загальні тенденції розвитку якої спричинили утворення ряду інноваційних одиниць. Так, характерною

ресою вищої освіти Сполучених Штатів Америки стає факт значного зростання кількості пенсіонерів серед студентів коледжів і університетів. Таких студентів стали метафорично називати «новими дітками» (new kinds). Семантично спорідненими до останнього словосполучення стали терміни-неологізми освітньої сфери на позначення дорослої людини, яка захоплюється тим, що подобається молоді – *middlescent*, *babydult*, *kidult*.

На жаль, в українській мові ще немає багатьох освітніх термінів-неологізмів, що заповнюють освітню терміносферу англійської мови. Тому більшість таких понять просто пояснюються, якщо текст необхідно перекласти. Наприклад, «*sandwich course*» перекладається як теоретичний курс, що включає довгий період стажування на робочому місці; «*pancake people*» – Інтернет-користувачі, які читають багато, але поверхнево; «*hookup chart*» – діаграма, що деталізує особисті стосунки на території закладу освіти [46, с. 172].

В англійській літературі галузі освітнього менеджменту спостерігаємо широке вживання загальнолітературної лексики, яка використовується для образного, алегоричного, метафоричного іменування явищ у сфері освіти у цілому й освітнього менеджменту зокрема. Наприклад, у метафорах «*knowledge market*» – ринок знань, «*education market*» – ринок освіти суть метафоричного перенесення полягає в тому, що в сучасному світі *knowledge* (знання) є предметом споживання, який може бути проданим/купленим, тобто поняття «товар» перенесено на поняття «знання». Поява метафори «*magnet school*» пов'язана з виникненням нового типу шкіл, які активно залучають учнів до знань і навичок, що мають «ринкову вартість» і відкривають перспективу надійного працевлаштування.

У процесі метафоричної номінації абстрактні характеристики освітніх реальій можуть переосмислюватись як конкретні, наочні риси, які переносяться із інших, не пов'язаних з освітою та освітнім менеджментом, сфер людського буття. Певна частина метафоричних термінологічних одиниць, що вживається в літературі галузі освітнього

менеджменту, навіть не містить у своїй структурі слова зі сфери педагогічних реалій. Наприклад, метафоричний термін *late bloomer* – пізня квітка використовується при позначенні студента, який досягнув успіху пізніше, ніж його однолітки.

Отже, однією з основних причин існування лексичних труднощів перекладу є розбіжності у картинах світу мов. З огляду на зазначене, часто звертаються до засобів перекладу, за яких зміст оригіналу залишається незмінним, а змінюються лише лексичні форми його вираження (прийоми транскодування, калькування, контекстуальної заміни, смислового розвитку, антонімічного та описового перекладів), а також широке використання аббревіацій та метафор.

Висновки до розділу 2

Отже, способи відтворення сучасних англійських термінів галузі освітнього менеджменту українською мовою є різними (транслітерація, переклад відповідною повною формою слова або словосполученням, описовий переклад, переклад за допомогою лексичного еквівалента, аналоговий переклад, транскодування, калькування, генералізація, модуляція, опущення, доповнення тощо), оскільки такі терміни утворюють особливу групу наукової лексики; значення термінів галузі освітнього менеджменту тісно пов'язане з контекстом, його змістом і специфікою й може змінюватися залежно від галузі використання.

Серед труднощів відтворення англійського педагогічного дискурсу українською мовою виокремлено той факт, що терміни в ньому мають певні недоліки: багатозначність (один термін має два й більше значень), синонімія (для одного поняття існує два й більше термінів), суперечності термінів поняттям, обтяженість термінології іноземними термінами тощо.

При перекладі термінів галузі освітнього менеджменту враховується: інфраструктура певної сфери знання та професійної діяльності; термінологія, що обслуговує цю галузь; мовні особливості вихідної мови.

Першим і одним із найпродуктивніших способів перекладу виступає пошук відповідників або вибір варіанту перекладу серед запропонованих у словнику для термінів із декількома значеннями. Якщо ж педагогічний термін не має словникового еквіваленту, використовується транскодування: транскрибування, транслітерування, змішане транскодування та адаптивне транскодування. На тому ж рівні знаходиться використання калькування за умови, що термін англійської мови сполучається так само, як і його еквівалент в українській мові (key term – ключовий термін). Часто звертаються до описового перекладу, коли пояснюється основний сенс терміну, або додавання, коли термін української мови має більше слів у складі, ніж в мові оригіналу. Значно рідше застосовуються такі трансформації, як-от конкретизація (звуження значення), генералізація (розширення значення) та антонімічний переклад.

Переклад термінів-абревіатур та метафоричних термінів викликає деякі труднощі. Для точної передачі абревіатури необхідно знати її повний аналог. Тоді перекладач вирішує, чи можемо ми відтворити її за допомогою транскодування або за допомогою вже існуючої абревіатури, чи нам необхідно вживати повну форму слова чи словосполучення. Метафори сфери освітнього менеджменту можуть передаватися метафоричним чи неметафоричним словом.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ДИСКУРСІ

3.1. Трансформаційні моделі, що застосовуються для перекладу англомовної лексики галузі освітнього менеджменту

Функціонування галузевих термінів безпосередньо пов'язано з реалізацією таких ознак слів-термінів, як системність, дефінітність, однозначність та інформативність. Вивчення та аналіз функціонування слів-термінів дає змогу безпосередньо встановити дискурсивні стратегії, які застосовуються комунікантами в процесі професійної взаємодії. У свою чергу необхідність підвищення ефективності професійної взаємодії обумовлює важливість адекватного перекладу фахових текстів.

Адекватний (повноцінний) переклад визначається як переклад, що відповідає оригіналу по функції (повноцінності передачі) і по обираючим засобам перекладачем (повноцінності мови і стилю). Функціональна точність, характерна для адекватного перекладу, не лише допускає, але нерідко і вимагає відмови від формальних, словникових відповідностей [18, с. 8].

Вирішальну роль у забезпеченні адекватного перекладу відіграють перекладацькі трансформації – це перетворення які, незважаючи на відмінності мов оригіналу та перекладу, допомагають зробити текст оригіналу та перекладу відповідними один до одного. Трансформації використовуються головним чином через те, що об'єм значень лексичних одиниць мови оригіналу та мови перекладу не співпадає. Проте, словники, з об'єктивних причин, не можуть відображати слова, що знов і знов з'являються.

До основних причин перекладацьких трансформацій потрібно віднести:

– культурологічний фактор, який прямо впливає на вибір того чи іншого еквіваленту, спираючись на «соціально-культурні традиції, пов'язані

із вживанням цього елемента взагалі та в конкретному тексті»;

- психологічний фактор виражається у «перекладацькій оцінці інформативної упорядкованості даного елемента на основі власного досвіду та припущення щодо досвіду автора тексту оригіналу та/або того, кому адресований текст перекладу»;

- мовний фактор передбачає використання перекладачем таких основних груп прийомів: лексичних, граматичних та стилістичних [11, с. 51-53].

Як стверджує Л. Глухова, найпопулярнішими трансформаціями у процесі перекладу термінології освітнього дискурсу є транскрипція, транслітерація і калькування. Однак, як вже зазначалося вище, перекладацькі трансформації мають доволі конвенціональний характер, тому складно визначити тип трансформації в її «чистому» вигляді. У деяких випадках маємо справу з поєднанням декількох типів перекладацьких трансформацій [15, с. 172].

У процесі дослідження, було проаналізовано 700 термінологічних одиниць. Результати здійсненого дослідження підтвердили той факт, що різні перекладацькі трансформації використовуються для того, щоб термін галузі освітнього менеджменту затвердився у мові сучасного фахівця.

Найбільш вживаним способом перекладу термінів галузі освітнього менеджменту у межах здійсненого дослідження став пошук словникових відповідників, тобто еквівалентів. Еквівалент являє собою постійну лексичну відповідність, що точно співпадає зі значенням слова.

Терміни сфери освітнього менеджменту, які мають усталений переклад в українській мові, відіграють важливу роль у розумінні галузевого тексту, оскільки реалізують такі функції:

- служать опорними пунктами в тексті;
- слугують основою для розкриття значення інших слів;
- дають можливість визначити характер тексту.

У процесі здійсненого дослідження було виявлено, що пошук словникових відповідників складає 10%, а саме 70 одиниць. До нього звертаються у таких випадках, як-от: subject – предмет, report – звіт, questioning – опитування, reprimand – догана.

На сучасному етапі розвитку країни існує тенденція до активного входження англійської спеціальної лексики в термінологічні поля сфери освітнього менеджменту. Термінологічні складники інтернаціонального характеру асимілюються відповідно до звукової та графічної форми лексичних одиниць мови. Так, англійські мовні одиниці галузі освітнього менеджменту зазвичай піддаються транскодуванню (відтворенню фонетичної чи графічної форми англійського терміну). Наприклад, college – коледж, concept – концепт, Bologna process – Болонський процес, assistant – асистент, credit – кредит.

На транскодування, до якого належать транскрибування, транслітерація, адаптивне транскодування та змішане транскодування, припало 52 термінів, що становить 7,4% від цілого.

Таблиця 3.1

**Поєднання транскрипції та транслітерації у перекладі термінології
галузі освітнього менеджменту**

Англійська мова	Українська мова
accreditation	акредитація
Bachelor	бакалавр
benchmarking	бенчмаркінг
coaching	коучинг
implementation	імплементация
mentoring	менторінг
moderation	модерація
modernization	модернізація
certification	сертифікація

Продовження табл. 3.1

monitoring	моніторинг
supervision	супервізія

Як бачимо з наведеної таблиці, терміни мають майже ідентичні звукову і графічну форми. Відмінність полягає лише в особливостях написання кожної з мов, що аналізуються. Така схожість значно полегшує сприйняття термінів освітнього менеджменту представниками різних мультлінгвальних оточень.

Однак аналіз фактичного матеріалу також показав, що іноді транскрипція і транслітерація поєднуються з іншими типами перекладацьких трансформацій.

Таблиця 3.2

**Поєднання транскрипції та транслітерації іншими типами
перекладацьких трансформацій у перекладі термінології галузі
освітнього менеджменту**

Англійська мова	Українська мова
core curriculum	базовий навчальний план
network	сітка
quality management	менеджмент якості
team development	розвиток школи

Таке поєднання перекладацьких трансформацій можна пояснити тим фактом, що деякі компоненти терміну у мові оригіналу не мають асоціацій або аналогів у мові перекладу. Тому читачеві може бути доволі складно виявити значення терміну у мові перекладу. Тому застосовуються деякі інші методи перекладацьких трансформацій.

У результаті здійсненого дослідження було виявлено, що переклад термінів галузі освітнього менеджменту за допомогою калькування є більш ефективним, порівнюючи з транскодуванням. Калькований термін відображає семантичну складову терміну вихідної мови, у той час як транслітерація чи транскрипція показує лише графічну чи звукову схожість

слів.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що основним способом перекладу термінології лексики галузі освітнього менеджменту виступає калькування. Серед досліджених одиниць калькування складає 26%, тобто 182 термінів було перекладено за допомогою цієї трансформації. Більшість термінів складала терміни-словосполучення, як-от: school administration – дирекція школи, pupil mobility – мобільність учнів, short-time course – короткостроковий курс, academic load – академічне навантаження.

Було виявлено, що деякі терміни перекладаються шляхом «чистого калькування» в освітньому дискурсі мов перекладу.

Таблиця 3.3

Переклад термінології галузі освітнього менеджменту шляхом «чистого калькування»

Англійська мова	Українська мова
educational management	освітній менеджмент
global learning	глобальна освіта
education standards	освітні стандарти
career prospects	кар'єрні перспективи
key function	ключова функція
key competence	ключова компетенція
social competence	соціальна компетенція
school management	шкільний менеджмент
strategic planning	стратегічне планування

Важливе місце у процесі перекладу термінів галузі освітнього менеджменту відіграє додавання та вилучення слів. У процесі дослідження мали місце ситуації, коли необхідно було додати вираз для кращого розуміння англійського поняття, або навпаки – прибрати слова при перекладі з метою уникнення повторів. У наведених прикладах вилучення, українська мова має таке містке значення слова, що може зі словосполучення

утворити одне слово при перекладі: pre-school child – дошкільник, principal speaker – доповідач, credit test – залік, candidate for a doctor's degree – докторант. У наступних же випадках, при перекладі українською мовою, необхідно додати слово чи словосполучення для того, щоб краще пояснити значення педагогічного терміну. Наприклад, academic year – навчальний рік у закладі вищої освіти, common room – загальна кімната для відпочинку, cumulative files – тека індивідуальних досягнень у навчанні, learning package – навчально-методичний комплекс для самостійної роботи учня.

За результатами дослідження на вилучення припадає 5,4%, а на додавання – 12,4%, що відповідно складає 38 та 87 термінів.

Було з'ясовано, що генералізація та конкретизація як трансформації при перекладі термінологіки галузі освітнього менеджменту не є широкоживаними. Генералізація пояснюється тим, що одиниця оригіналу має більш вузьке значення, ніж одиниця перекладу. Конкретизація – це обернене явище, де перекладний термін характеризується дещо вужчим значенням, ніж термін оригіналу. У процесі здійсненого аналізу було знайдено 52 приклади конкретизації, що становить 7,4%, наприклад, year – курс, paper – доповідь, high secondary school – гімназія, diploma – атестат, classteacher – класний керівник. Було також виділено 33 терміни галузі освітнього менеджменту, що перекладалися за допомогою генералізації, а це становить 4,7%. Прикладом можна навести такі одиниці: day-to-day work – стабільна робота, file – картотека, holidays – канікули, teachers' meeting – педагогічна рада.

У результаті здійсненого дослідження зроблено висновок, що описовий переклад не виявився популярним, адже сучасна мова схильна до економії мовних засобів під час перекладу. Ураховуючи той факт, що українська сфера освітнього менеджменту перейняла багато рис із закордонних моделей, описовий переклад мав місце у незначній кількості термінів – 48 термінів, що становить 6,9%. Наприклад, activity-based – той, що засновується на діяльності, reprimanded – той, хто отримав зауваження, presiding examiner –

екзаменатор, що проводить письмовий іспит.

Антонімічний переклад, коли форма слова або словосполучення замінюється на протилежну (позитивна – на негативну і навпаки), складає лише 15 слів, що становить 2,1% від загальної кількості аналізованих термінів. До прикладу наводимо такі терміни: *open-book test* – тест з незакритою книгою, *pop quiz* – тест, про який не попереджали заздалегідь, *non-teaching staff* – допоміжні кадри.

Трансформація зміни частини мови виступає найменш численною, адже, зазвичай, при перекладі термінів існує тенденція збереження однієї частини мови. Було проаналізовано 10 одиниць, що складає 1,4% загальної кількості. Наприклад, *overt behavior* – поводитися відкрито, *personalization* – фокусуватися на індивідуальності учня та *peer partner learning* – студент «виконавець» співпрацює зі студентом «помічником».

Трансформація зміни числа використовується перекладачами частіше, тому серед аналізованих термінів було знайдено 27 таких випадків, що становить 3,9%. Зміну числа можна спостерігати у таких випадках: *group study* – групові заняття, *accidence* – основи навчального предмета.

Найцікавішою для аналізу ситуацією став переклад метафор за допомогою метафоричного чи неметафоричного слова або виразу. Збереження метафоричності – не дуже розповсюджене явище у лексиці освітнього менеджменту, що обумовило незначну кількість проаналізованих термінів – 25 одиниць, що становить 3,6%, зокрема: *all-nighter* – нічне навчання, *kidfluence* – вплив дітей, *knowledge angel* – експерт в одній або декількох бізнесових галузях, *pancake people* – інтернет-користувачі, які читають багато, але поверхнево.

Метафоричність зберігалася у меншій кількості випадків, а саме було знайдено 15 одиниць, що становить 2,1%. Педагогічні терміни *hot housing* – «тепличний метод», інтенсивна методика навчання дітей, щоб виховати їх дуже освіченими, *sandwich course* – сендвіч-курс (навчання-стажування-навчання) були перекладені метафоричним виразом.

У межах дослідження було встановлено, що переклад скорочень, яких в англійській мові чимало, може відбуватися двома шляхами, а саме:

- переклад повною формою;
- пошук відповідного скорочення в українській мові.

З метою уникнення неправильного трактування абрєвіатури в мові перекладу, фахівці звертаються до пояснення скорочень. Нами було проаналізовано 45 термінів-скорочень у галузі освітнього менеджменту, 30 з них були перекладені повною формою, а це 4,3% (NCLB – Вільний та рівний доступ кожної дитини до освіти, CVM – метод суб'єктивної оцінки, ASCD – Асоціація контролю та розробки розкладу). У межах дослідження 15 термінів було перекладено відповідними скороченнями, що складає лише 2,1%.

Таким чином, результати здійсненого нами дослідження дозволяють стверджувати, що найбільш продуктивним способом перекладу термінів галузі освітнього менеджменту виступає калькування (26%), а найменш продуктивним – переклад термінів заміною частини мови (лише 1,4%).

3.2. Корпусне дослідження складних термінів та термінів-словосполучень сфери освітнього менеджменту

У межах виконання кваліфікаційної роботи було проведено корпусне дослідження складних термінів та термінів-словосполучень сфери освітнього менеджменту. Під корпусом текстів розуміється значний за обсягом, представлений в електронному вигляді, уніфікований, структурований, розмічений, філологічно компетентний масив мовних даних, створений для вирішення конкретних лінгвістичних завдань [28, с. 3].

Корпусний аналіз вирізняється низкою характерних ознак:

- 1) емпіричний підхід до аналізу мовних даних (досліджуються реальні моделі мовної реалізації у природних текстах);
- 2) використання великих за обсягом, структурованих колекцій природних текстів (корпусів) як основи для аналізу;

3) широке залучення комп'ютерних технологій для дослідження лінгвального матеріалу;

4) застосування квалітативних і квантитативних аналітичних методик, з суттєвою перевагою останніх (вивчення частоти вживання лінгвістичних одиниць, статистичні дослідження сполучуваності тощо) [27, с. 9].

Статті для корпусу були взяті з он-лайн журналу «EducationNext», що представляє факти, без остраху чи прихильності, стосовно освітніх реформ. В аналізованих документах представлено значущі сучасні дослідження, інноваційні ідеї та коментарі науковців стосовно подій, пов'язаних з педагогічною сферою та сферою освітнього менеджменту.

Метою дослідження став аналіз уживаності складних термінів та термінів-словосполучень з певним головним словом. За допомогою корпусу, нами було проаналізовано лексеми, що найбільш часто використовуються для творення нових термінів галузі освіти й освітнього менеджменту.

Здійснене дослідження базується на семантичному поєднанні головних понять сфери освітнього менеджменту у складних термінах та термінах-словосполученнях. Створений нами корпус відповідає таким критеріям:

- спеціальний корпус;
- немаркований корпус;
- корпус письмового мовлення;
- одномовний корпус;
- спеціалізований корпус;
- корпус публіцистичного стилю (розглядаються статті журналу);
- закритий корпус;
- дослідницький корпус;
- статичний корпус;
- корпус носіїв мови;
- корпус, що містить повні тексти;
- сучасний корпус (статті датуються 2019 роком).

За допомогою цього корпусного дослідження можна буде визначити семантичне поєднання ключових понять педагогічної сфери. Ми ставили собі за мету перевірити думку Н. Костенко, яка стверджує, що найбільш продуктивними лексемами для творення нових термінів галузі освіти й освітнього менеджменту виступають learning, education та instruction [46].

Іншим завданням корпусного дослідження є перевірка припущення, що найбільшою поєднуваністю володіють такі слова, як-от: school, teacher, student. У додатках лексема student, як частина складного терміну та терміну-словосполучення, зустрічається 9 разів, teacher, у таких же термінах, 9 разів, а school – 16 разів. Якщо перевірити лексеми, запропоновані науковцем, то learning зустрічається 11 разів, education – 9 разів, instruction – 5 разів. Тому ми можемо сміливо думати, що наша висунута теорія має право на існування.

Корпусне дослідження проявилось за допомогою програми AntConc. Першим кроком була перевірка теорії, запропонованої Н. Костенко.

Для лексеми learning ми отримали 31 результат її вживання, однак, ми не можемо їх брати усі до уваги, оскільки, як частина складного терміну чи терміну-словосполучення, це слово зустрічається лише 14 разів. Зазначені результати відображено на рис. 3.1.

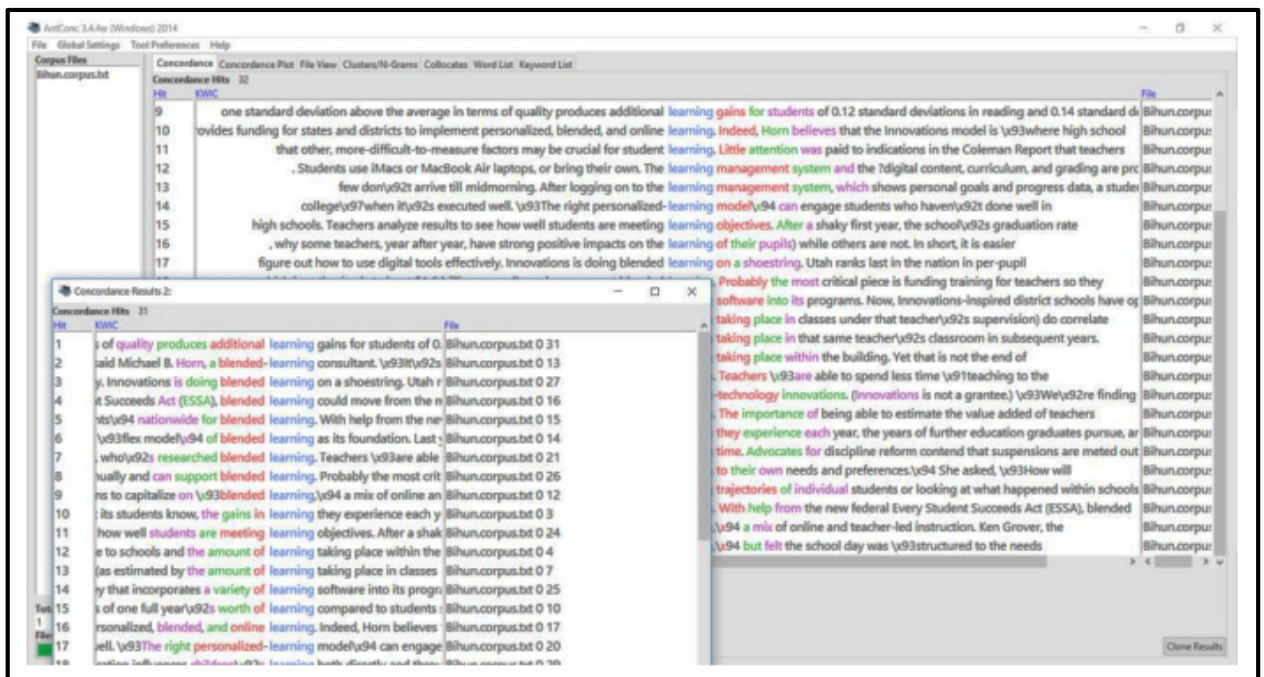

Рис. 3.1. Learning

Лексема education зустрічається 68 разів, а в необхідній нам ролі – 23 рази. Зазначені результати відображено на рис. 3.2.

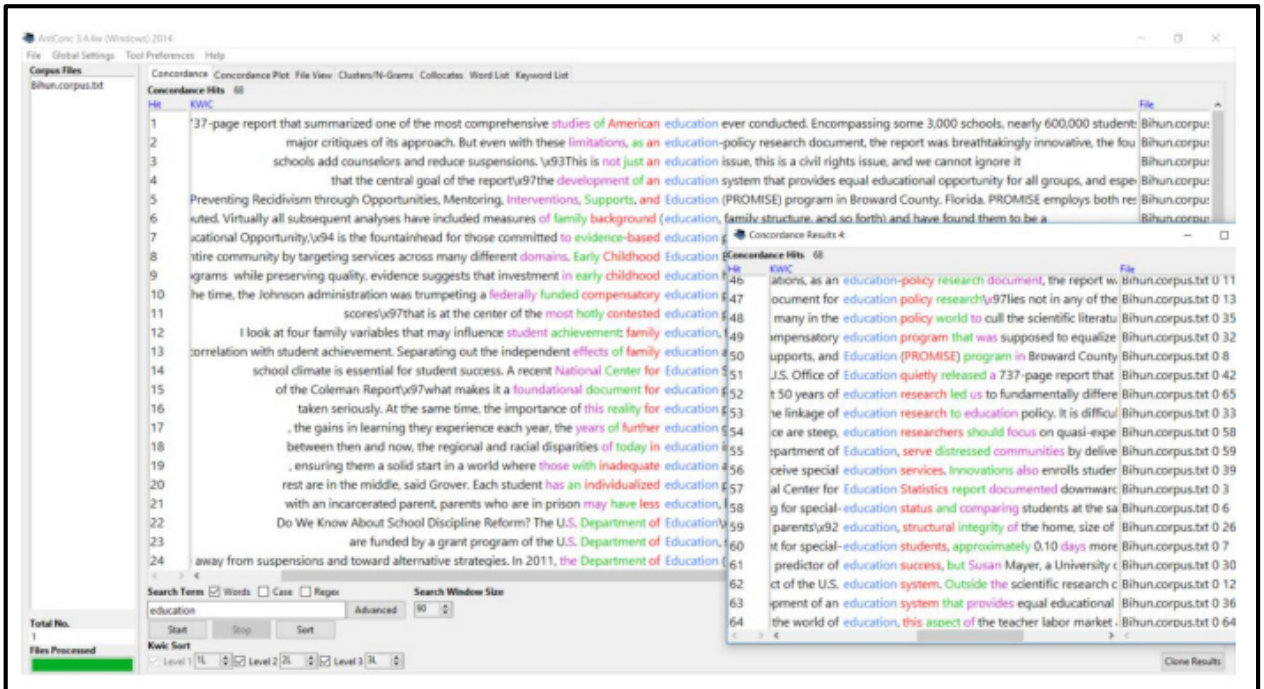

Рис. 3.2. Education

Лексема instruction зустрічається 3 рази і в усіх випадках – це частина освітнього терміну-словосполучення (Рис. 3.3).

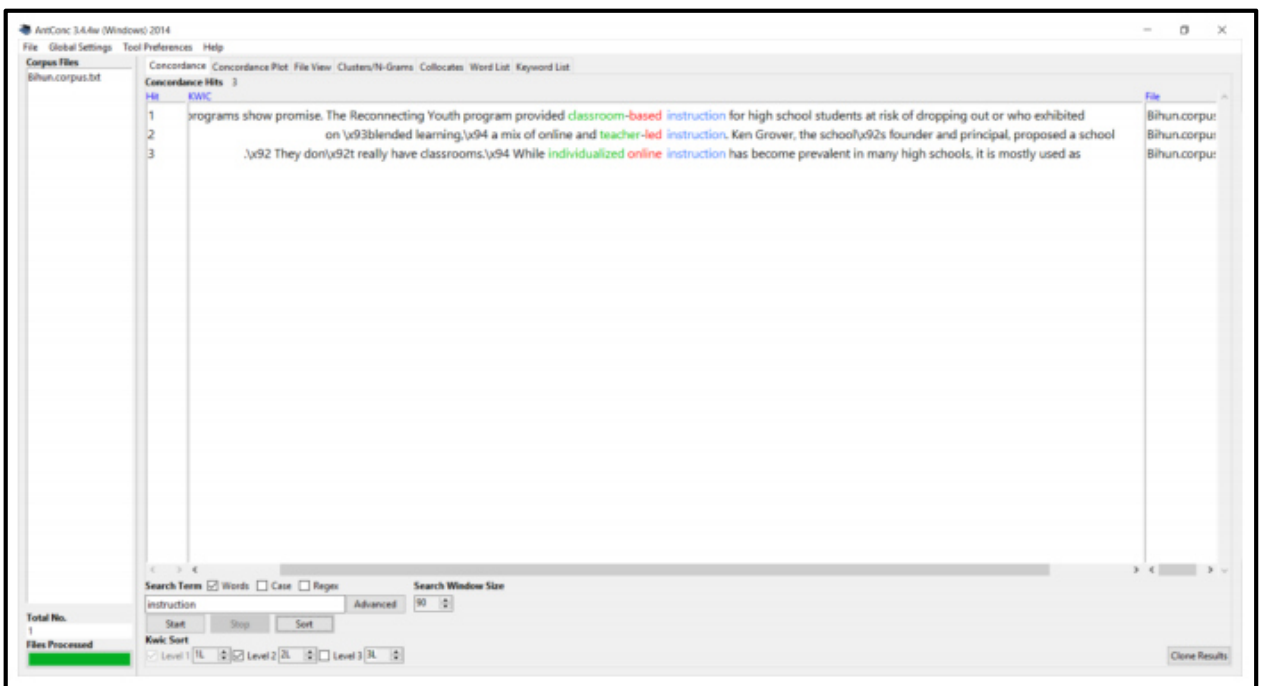

Рис. 3.3. Instruction

Другим кроком конусного дослідження стала перевірка лексем, які ми висунили як припущення. Було знайдено 243 результатів за лексемою school, однак, умовам дослідження відповідало лише 60 із 243 зазначених словосполучень, що виступають освітніми термінами та термінами галузі освітнього менеджменту.

Зауважимо, що аналіз матеріалу виявив цікавий факт: «school» – це останнє слово в аналізованих словосполученнях.

Зазначені результати відображено на рис. 3.4.

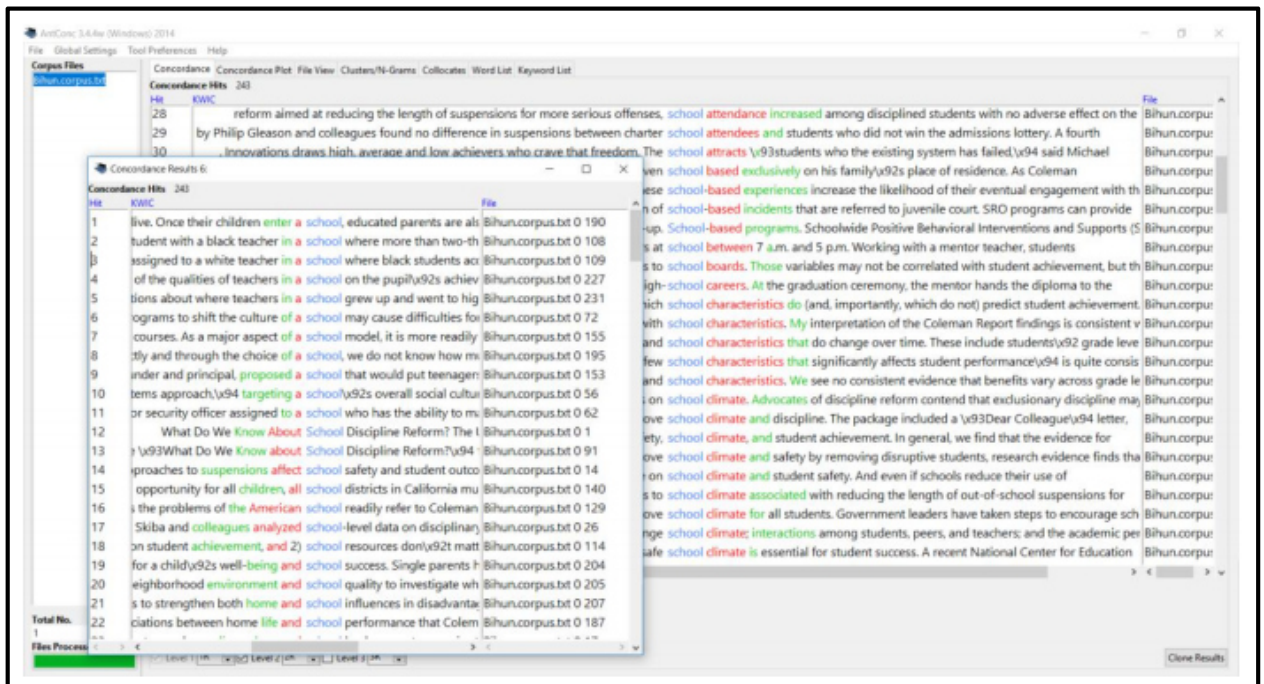

Рис. 3.4. School

Лексема teacher зустрілася в корпусі нам загалом 139 разів. Однак, лише 16 термінів-словосполучень задовольняють умови на нашого дослідження. Результати такого аналізу представлено на рис 3.5.

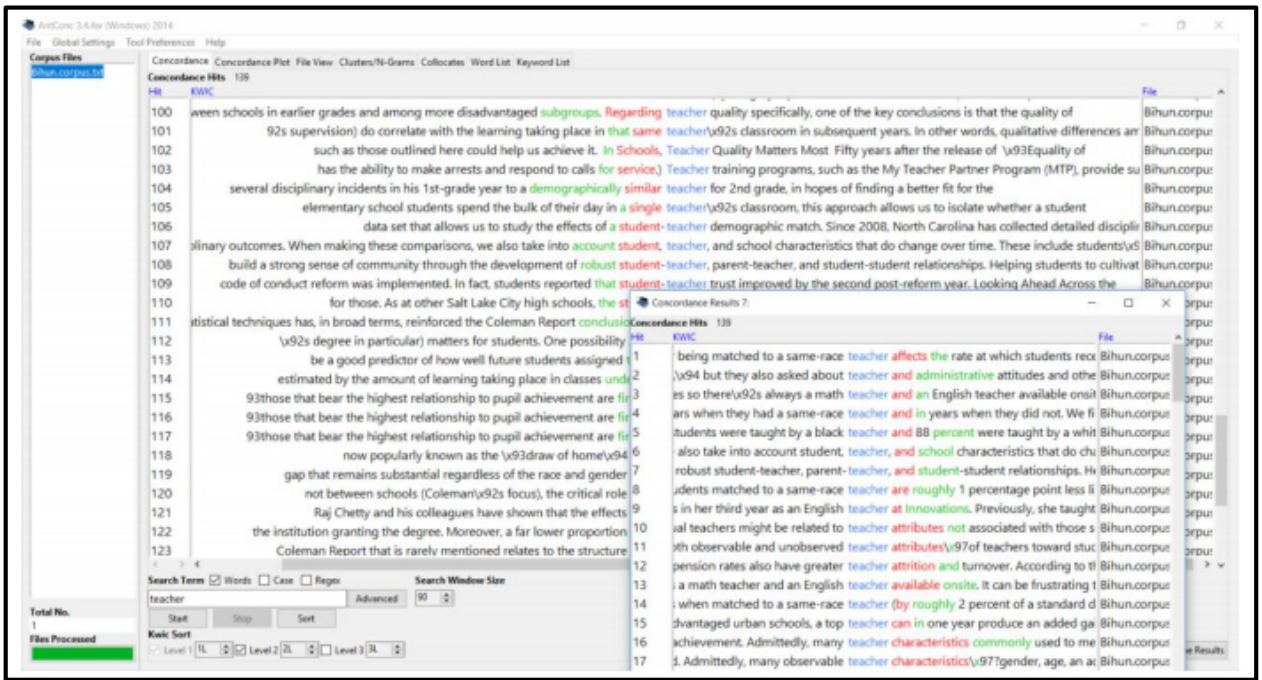

Рис. 3.5. Teacher

Аналіз результатів пошуку за лексемою student показав 146 результатів, однак лише 11 з них відповідають умовам пошуку, отже є складним педагогічним терміном чи терміном-словосполученням (Рис. 3.6. Student).

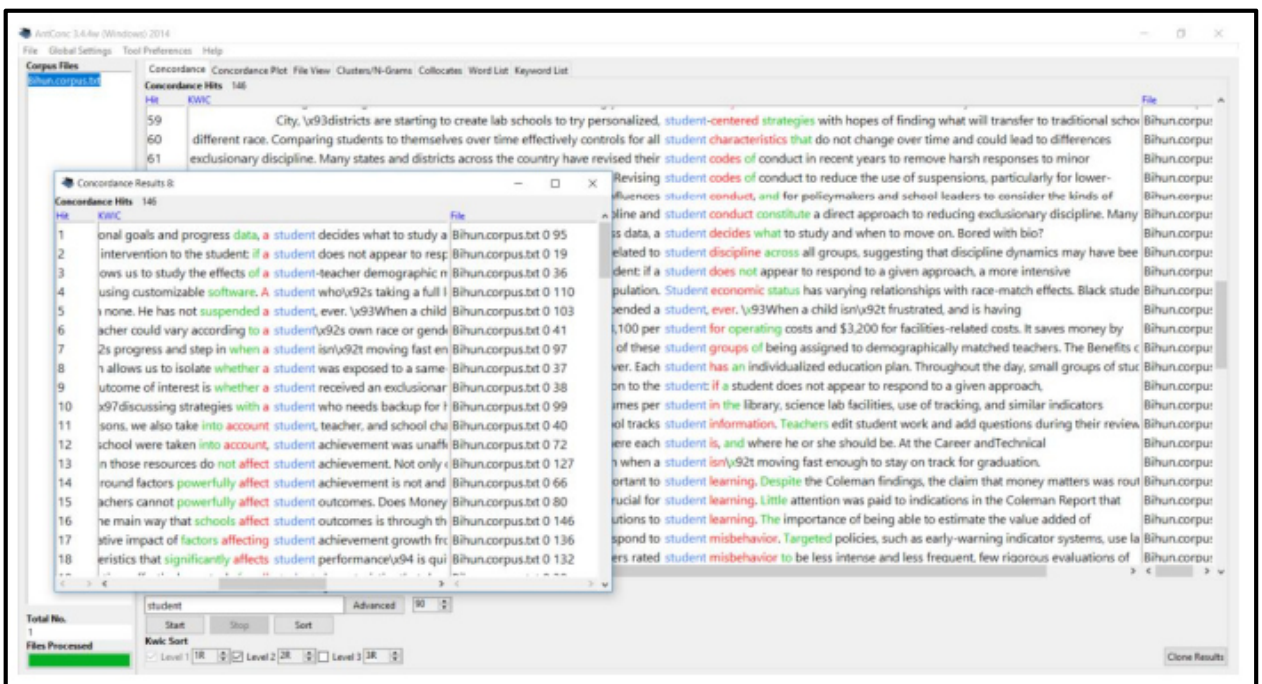

Рис.3.6. Student

Отже, за результатами дослідження, було виведено таблицю (Табл. 3.4), де видно, що теорія Н. Костенко виявилася правильною. На жаль, наша гіпотеза не підтвердилася результатами практичного дослідження. Однак, необхідно зауважити, що обрані нами лексеми зустрічаються у текстах частіше (це і було причиною нашого вибору), але вони виступають у таких випадках самостійними простими термінами.

Відсоток, представлений у останньому стовпчику таблиці, показує частку лексем-складових складних термінів та термінів-словосполучень від загального результату, де жовтим позначені слова, аналізовані Н. Костенко.

Лексема	Загальний результат	Кількість як елемент педагогічного терміну	Відсоток
Learning	31	14	45,2%
Education	68	23	33.8%
Instructions	3	3	100%
School	243	60	24.7%
Teacher	139	16	11.5%
Student	146	11	7.5%

Рис. 3.6. Частка лексем-складових складних термінів та термінів-словосполучень від загального результату

Результати корпусного дослідження можна застосувати ще до однієї відомої нам програми – GraphCall, що використовується для створення блок-схем та забезпечила у межах нашого наочну презентацію його результатів (Рис. 7).

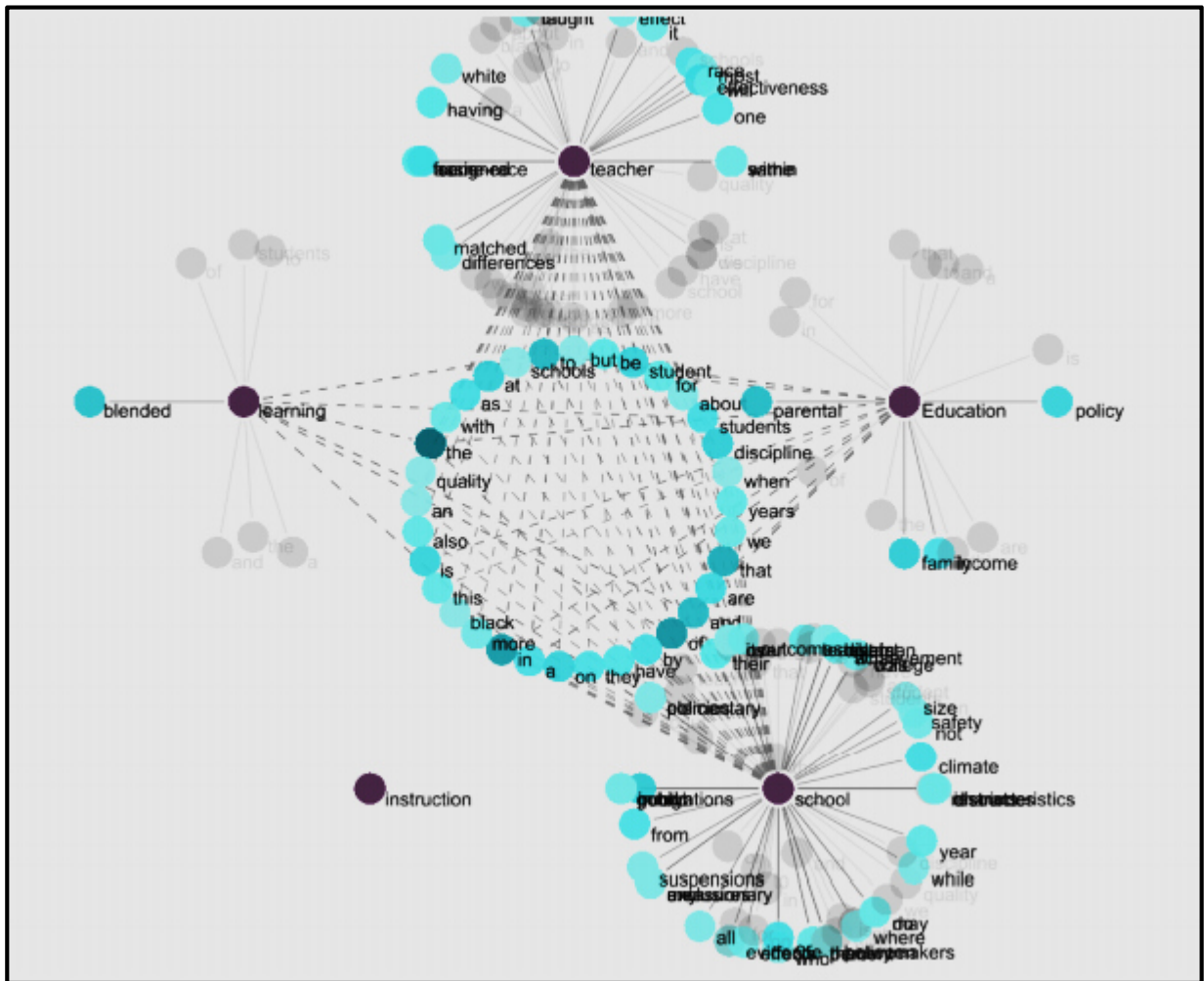

Рис. 3.7. GraphCall

Ця програма демонструє нам кількість взаємозв'язків ключових лексем, які ми розглядали (learning, instruction, school, education, teacher), з іншими словами, а в середині показано спільні для цих одиниць слова. Причина, чому саме instruction не має схожих одиниць, може бути предметом для подальших досліджень.

Висновки до розділу 3

Результати здійсненого дослідження засвідчили, що пошук словникових відповідників при перекладі текстів галузі освітнього менеджменту відіграє значну роль (складає 10%). Калькування термінів галузі освітнього менеджменту становить найчисленнішу кількість – 26%, оскільки за своєю структурою велика частка термінів – це складні слова або словосполучення.

Для кращого опису невідомих реалій при перекладі використовується трансформація додавання – 12,4%. Транскодування (яке включає в себе транскрибування, транслітерацію, змішане транскодування та адаптивне транскодування) посідає 4 місце за частотністю використання і становить 7,4%. Одразу після цієї трансформації іде конкретизація, яка звужує значення перекладеного педагогічного терміну (7,4%), а генералізація – явище обернене до конкретизації – становить 4,7%. Описовий переклад складає 6,9%, а от вилучення слів при перекладі (коли український термін більш місткий за значенням) становить трохи менший процент – 5,4%.

У межах відтворення метафоричних термінів більшою популярністю користується неметафоричне вираження (3,6%), а пошук метафоричного відповідника трапляється лише у в 2,1% випадків.

Переклад абrevіатур найчастіше відбувається представленням повної форми цього скорочення (4,3%), а пошук відповідника серед абrevіатур трапляється лише у 2,1% випадків, адже таким термінам властива багатозначність у різних сферах.

Антонімічний переклад (2,1%) та зміна частини мови (1,4%), як не дивно, також займають останні за частотністю позиції. Так само, зміна числа у терміні не займає високих позицій – 3,9%.

Під час практичного корпусного дослідження, було виявлено, що лексеми *learning*, *education* та *instructions* виступають широкоживаними для творення нових складних термінів, а також термінів-словосполучень галузі освітнього менеджменту. При цьому, слова *school*, *teacher*, *student* уживаються набагато частіше, проте як самостійні термінологічні утворення.

Отже, у результаті здійсненого дослідження виявлено, що деякі типи перекладацьких трансформацій, зокрема транскрипція, транслітерація та експлікація значення є найпоширенішими у сучасній перекладацькій практиці галузі освітнього менеджменту.

Вибір певної перекладацької трансформації обумовлений внутрішньолінгвістичними особливостями мов, що аналізуються, а основну

відмінність у застосуванні тієї або іншої перекладацької трансформації можна пояснити особливостями технічного перекладу, які пов'язані з синтетичною природою української мови.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі розглянуто проблему відтворення сучасних галузевих термінів на прикладі термінології освітнього менеджменту. Результати здійсненого дослідження дозволяють сформулювати наступні висновки.

1. Виокремлено терміни, що пов'язані з поняттям «освітній менеджмент» як галуззю науки. Визначено, що унікальність галузевої термінології у сфері освітнього менеджменту полягає в її інтегрованому характері, оскільки така термінологія поєднує у собі терміни двох галузей – освіти та менеджменту. Тому термінологія галузі освітнього менеджменту є сукупністю лексичних засобів, які обслуговують теорію і практику управління освітою, а також позначають основні поняття освіти.

Зроблено висновок, що англomовна терміносистема менеджменту освіти має галузеву стратифікацію, яка передбачає поділ термінів на дві підсистеми – власну (управління закладом освіти) та суміжну (освіта) підсистеми. Залежно від структури терміни англomовної терміносистеми менеджменту поділяються на: прості (кореневі непохідні), афіксальні (похідні), складні, терміни-словосполучення.

Терміни-словосполучення поділяються на: вільні та зв'язані словосполучення. У межах вільних словосполучень кожний із компонентів є терміном; у межах зв'язаних словосполучень окремі компоненти можуть і не бути термінами, але у поєднанні вони утворюють терміни-словосполучення.

2. На основі аналізу актуальних наукових джерел з теми дослідження уточнено поняття «термін», схарактеризовано функції термінів у галузі освітнього менеджменту.

Встановлено, що термін галузі освітнього менеджменту являє собою слово або словосполучення, що виражає поняття у сфері освітнього менеджменту, має визначення у галузевій літературі, введено і функціонує у галузі освітнього менеджменту та вживається у системі теорії та практики

управління закладом освіти, закріплене у законодавстві на позначення об'єктів, явищ, процесів, ознак, характеристик, правовідносин у межах теорії та практики управління закладом освіти. У сучасному термінознавстві виокремлюють такі основні ознаки терміна: системність, відповідність лексичного значення терміна позначуваному поняттю, тенденція до однозначності в межах термінологічного поля, переважно відсутність синонімів, відсутність омонімів, раціональна стислість, стилістична нейтральність; здатність до словотвірних процесів, відповідність мовній нормі; переважання власномовних лексем, узгодженість назв одного поняття в межах різних предметних галузей.

Виявлено, що основною функцією термінів є комунікативне обслуговування професійно-трудова потреба носіїв мови. Додатковими функціями термінів є номінативна (функція назви) та дефінітивна (логічне, вичерпне й точне – через дефініцію – визначення поняття, надання багатогранної й лаконічної характеристики предмета чи явища).

3. Розкрито лексико-семантичні відповідності англійської та української мов у контексті відтворення галузевої термінології освітнього менеджменту. Результати дослідження освітньої термінології англійської та української мов вказують на те, що не всі конституенти терміносистеми освіти української та англійської мов можуть відповідати всім вимогам до терміна: низка термінів не відповідає вимозі однозначності та стислості. З огляду на зазначене спостерігається невідповідність значення слів української та англійської мов галузі освітнього менеджменту.

Визначено, що терміносистемі освітнього менеджменту властиві такі риси, як широке входження у загальнолітературну мову пласта належних до неї лексем; існування термінів, характерних для освітньої системи саме цієї країни і відсутніх в інших; тісний зв'язок з іншими науками та наявність суміжних термінів, або межових термінів. Розбіжності у терміносистемі освітнього менеджменту української та англійської мов зумовлені різним історичним підґрунтям становлення систем освіти цих країн, їхньою

географічною віддаленістю, різним національним складом суспільства, відмінностями адміністративного поділу країн та ін.

4. Вивчено й систематизовано найпродуктивніші прийоми перекладу термінологічних одиниць сфери освітнього менеджменту з англійської мови на українську. З'ясовано, що вибір способу перекладу термінів сфери освітнього менеджменту відбувається лише з урахуванням екстралінгвістичної ситуації вживання термінів. Базовими труднощами перекладу термінології є: неоднозначність термінів; відсутності перекладацьких відповідників; національна варіативність термінів.

Найбільш поширеним способом перекладу англомовних термінів освітнього менеджменту є переклад за допомогою лексичного еквіваленту, тобто передача постійної лексичної відповідності, що повністю співпадає зі значенням терміна. Однак у процесі перекладу англомовних термінів освітнього менеджменту українською мовою часто використовуються транскодування (транскрибування, транслітерування, змішане й адаптивне транс кодування), калькування, що доповнюється інверсією й експлікацією, а також антонімічний переклад.

У процесі дослідження, було проаналізовано 700 термінологічних одиниць. Найбільш вживаним способом перекладу термінів галузі освітнього менеджменту у межах здійсненого дослідження став пошук словникових відповідників, тобто еквівалентів.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що основним способом перекладу термінології лексики галузі освітнього менеджменту виступає калькування. Серед досліджених одиниць калькування складає 26%, тобто 182 термінів було перекладено за допомогою цієї трансформації. На транскодування, до якого належать транскрибування, транслітерація, адаптивне транскодування та змішане транскодування, припало 52 термінів, що становить 7,4% від цілого.

Певну роль у процесі перекладу термінів галузі освітнього менеджменту відіграє додавання та вилучення слів. За результатами

дослідження на вилучення припадає 5,4%, а на додавання – 12,4%, що відповідно складає 38 та 87 термінів. У процесі здійсненого аналізу було знайдено 52 приклади конкретизації, що становить 7,4%. Було виділено 33 терміни галузі освітнього менеджменту, що перекладалися за допомогою генералізації, а це становить 4,7%. Описовий переклад мав місце у незначній кількості термінів – 48 термінів, що становить 6,9%.

Трансформація зміни частини мови виступає найменш численною, адже, зазвичай, при перекладі термінів існує тенденція збереження однієї частини мови. Було проаналізовано 10 одиниць, що складає 1,4% загальної кількості.

Таким чином, результати здійсненого нами дослідження дозволяють стверджувати, що найбільш продуктивним способом перекладу термінів галузі освітнього менеджменту виступає калькування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Н. М., Возна М. О. Україно-англійський переклад аспектної академічної термінології. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. №1. С. 208-212.
2. Барановский А. И. Образовательный менеджмент: актуальные проблемы становления. *Современные наукоемкие технологии*. 2008. №1. С. 25-28.
3. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад: навч. посібник для студ. філол. напряму підготовки. Вінниця: Нова книга, 2010. 232 с.
4. Бушев А. Б. Лингводидактика перевода военного термина. *Вестник военного университета*. М. : ВУ МО РФ, 2009. № 3 (19). С. 123-129.
5. Буянова Л. Ю. Терминологическая деривация в языке науки: когнитивность, семиотичность, функциональность: монография. Москва: Издво «Флинта», 2011. 340 с
6. Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 361 с.
7. Вакуленко М. О. Термін і термінологія: основні положення та методи дослідження. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2010. Вип. 25. С. 52-68.
8. Вакуленко М. О. Термін і термінологія: сучасні уявлення та концепції. *Слово и словарь. Vocabulum et vocabularium: сб. науч. тр. по лексикографии / под ред. В. В. Дубичинского и Т. Ройтера*. Харків: Видавництво «Підручник НТУ «ХП», 2011. Вып. 12. С. 140-145.
9. Вергун Л. І. Переклад англійської освітньої лексики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*. 2000. №30. С. 53-55.
10. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). М.: Издательство отдела общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.

11. Виноградов В. С. Общие лексические вопросы. М.: Феникс., 2004. 356 с.
12. Володина М. Н. Когнитивно-информационная природа термина (на материале терминологии средств массовой информации). Москва: МГУ, 2000. 128 с.
13. Вюстер Е. Международная стандартизация языка в технике. Ленинград: Стандартгиз, 1935. 301 с.
14. Глухова Л. Перекладацькі трансформації у сучасному мультилінгвальному освітньому дискурсі. *Міжнародний журнал у галузі мультилінгвальної освіти*. 2015. № 5, С. 54-66.
15. Глухова Л. О. Вербалізація концепту *educational management* у сучасній англомовній картині світу: Дис. ... канд. філол.нн.: 10.02.04. Дніпропетровськ, 2016. – 209 с.
16. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах: учеб. пособие для филол. спец. вузов. Москва: Высшая школа, 1987. 105 с.
17. Гордієнко Г. В. Термінологічні аспекти теорії текстотворення службових управлінських документів. *Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наук. пр.* Київ, 2013. Вип. 7. С. 13–21.
18. Горелікова С. Н. Природа терміна і деякі особливості термінотворення в англійській мові. Омськ: Вісник ОДУ № 6, 2002. С. 129-136.
19. Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение: учеб. пос. для студ. высш. учеб. заведений. Москва, 2008. 303 с.
20. Гринев-Гриневиц С. В. О терминологических аспектах языковой политики. *Термінологічний вісник: зб. наук. пр.; відп. ред. В. Л. Іващенко*. К.: ІУМ НАНУ, 2011. Вип. 1. С. 7-18.
21. Даниленко В. П. Русская терминология: опыт лингвистического описания. Москва: Наука, 2007. 246 с.
22. Даниленко Л. Інноваційний освітній менеджмент. Навчальний посібник. К.: Главник, 2006. 144 с.
23. Дудок Р. І. Термін та його структурно-семантичний потенціал. *Вісник*

- Сумського державного університету. Серія Філологічні науки. 2006. №3. С. 119-123*
24. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінології: Семантичний та соціолінгвістичний аспект. К.: КМ Academia, 2000. 218 с.
 25. Дяченко М. Д. Сучасні тенденції перекладу англomовного педагогічного дискурсу (за книгою О. Пометун «технології розвитку критичного мислення учнів»). *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство, № 12, 2019. С. 60-63.*
 26. Житнікова К. В. Фразеологічні одиниці в англomовній терміносистемі менеджменту та маркетингу: семантико-прагматичний аспект (на матеріалі журналу «Journal of World Business»): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2008. 360 с.
 27. Жуковська В. В. Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 142 с.
 28. Захаров В.П. Корпусная лингвистика: Учебно-метод. пособие. СПб., 2005. 48 с.
 29. Іващенко В. Л. Основні напрями досліджень у термінознавстві кінця ХХ – початку ХХІ століть. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». 2014. № 791. С. 22–26.*
 30. Іващенко В. Л. Українське комунікативне термінознавство на слов'янському тлі (кінець ХХ – початок ХХІ століть). *Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський, 2013. Вип. 34. С. 112-118.*
 31. Ивина Л. В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем (на примере англоязычной терминологии венчурного финансирования). Москва: Академический проект, 2003. 304 с.
 32. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов. Москва: Наука, 2007. 167 с.
 33. Кантор И.М. Педагогическая лексикография и лексикология. М.:

- Просвещение, 1968. 200 с.
34. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Київ: Наукова книга, 2002. 564 с.
 35. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова Книга, 2004. 576 с.
 36. Карабан В. І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову. Навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця: Нова книга, 2003. 608 с.
 37. Квітко І.С. Термін у науковому документі. Львів: Вища школа, 2006. 125 с.
 38. Кнодель Л. В. Освітня лексика в англійській та українській мовах : монографія. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2019. 154 с.
 39. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту. Київ : Вид-во КДУ, 2010. 308 с.
 40. Колесник А. О., Белікова О. Ф. Перекладацькі прийоми під час перекладу термінології наукових текстів. *Стратегія і перспективи розвитку перекладознавчих наук*. 2010. №1. С. 719-727.
 41. Коломінський Н. Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект). Київ, 2000. 286 с.
 42. Комиссаров В.Н., Рецкер Я.И., Тархов В.И. Пособие по переводу с английского языка на русский. Часть II. М.: 2005. 97 с.
 43. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. Москва: ЭТС, 2002. 424 с.
 44. Корнейко І. В. Труднощі перекладу інтернаціональної термінології (українсько-англійські лексичні паралелі в мові медицини). ХНМУ. 2002. №6. С. 224-229.
 45. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Підручник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
 46. Костенко Н. Д. Структурно-семантичні та функціональні параметри

- англомовних інновацій семантичного поля «Навчання»: дис. канд. філ. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 309 с.
47. Кравченко Л. М. Наукові основи підготовки менеджера освіти у системі неперервної педагогічної освіти: дис. ... док. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2008. 526 с.
48. Красовицький М. Директор школи – менеджер чи лідер? *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2000. № 2-3. С. 126-132.
49. Крижанівська А. Як відрізнити термін від нетерміна. *Культура слова*. 2004. Вип. 27. С. 63-69.
50. Лантюхова Н. Н., Загоровская О. В., Литвинова Т. А. Термин: Определение понятия и его сущностные признаки. *Вестник Воронежского института ГПС МЧС России*. 2013. № 1 (6). С. 41-44.
51. Левицкая Т. П., Фитерман А. М. Теория и практика перевода с английского языка на русский. Москва: Издательство литературы на иностранных языках, 2003. 263 с.
52. Лейчик В.Н. Основные проблемы терминоведения. *Терминология и перевод в политическом, экономическом и культурном сотрудничестве. Тезисы докладов 137 Международного круглого стола*. Омск, 2001. С. 27-29.
53. Лепеха Т. Про деякі проблеми сучасної української наукової термінології. *Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць*. 2001. С. 70-72.
54. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии : вопросы теории и методики. Академия наук СССР, Комитет технической терминологии. М.: Издательство Академии наук СССР, 1961. 158 с.
55. Манерко Л. А. Терминоведческая наука XX столетия. *Горизонты современной лингвистики: традиции и новаторство: сб. в честь Е. С. Кубряковой*. Москва, 2009. С. 64-69.
56. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника. Харків,

20057. 448 с

57. Матвієнко П. В., Розпутенко І. В. Українська інтерпретація англомовних термінів. Київ: Наукова думка, 2007. 208 с.
58. Махачашвілі Р. К. Лінгвістичні параметри інновацій англійської мови в техносфері сучасного буття: монографія. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2008. 202 с.
59. Миклаш Л. Т. Структурно-семантичні параметри англомовної терміносистеми лісового господарства. Дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.04. Львівський національний університет імені Івана Франка МОН України. Київський університет імені Бориса Грінченка МОН України. Київ, 2018.
60. Найда Ю. А. Процедуры анализа компонентной структуры референциального значения. *Новое в зарубежной лингвистике: Проблемы и методы лексикографии*. Вып. 14. М.: Прогресс, 2003. С. 61-74.
61. Овчаренко Н. Теоретичні передумови дослідження терміносистем (на матеріалі сучасної української термінології). *Лінгвістичні студії*. 2010. Вип. 20. С. 172-175.
62. Павлова О. І. Основи термінознавства: навч. посіб. Рівне: Волинські береги, 2011. 200 с.
63. Палютина З. Р. Теоретические основы цивилизационного направления в исследовании терминологии: дисс. ... д-ра филол. наук: 10.02.20. Екатеринбург, 2005. 365 с.
64. Панько Т., Кочан І., Мацюк Г. Українське термінознавство : підручник. Львів : Світ, 2004. 216 с.
65. Полюга Л. Термін у науковому тексті. *Проблеми науково-технічної термінології : тези доповідей 4-ї Міжнар. наук. конф.* Львів : Держ. ун-т «Львівська політехніка», 1996. С. 7-8.
66. Полякова О. Джерела формування сучасної термінологічної системи у сфері публічного управління правовою освітою в Україні. *Ефективність*

- державного управління*. 2016. Вип. 4 (49). Ч. 1. С. 69-76.
67. Прикладне термінознавство / за ред. В. В. Дубічинського та Л. А. Васенко. Харків, 2003. 145 с.
 68. Реформатский А. А. Введение в языковедение. Москва: Аспект Пресс, 2001. 536 с
 69. Ротко С. І. Дефініції понять термінологія та терміносистема у сучасній лінгвістиці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов*. 2013. Вип. 10. С. 234-239. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_9_2013_10
 70. Семененко Л. М. Ціннісно-сміслова детермінація управління навчальним закладом: автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10. Київ, 2007. 19 с.
 71. Симоненко Л. О. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку. *Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць*. Київ : КНЕУ, 2001. Вип. 4. С. 3-8.
 72. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу). К.: Логос, 2006. 99 с.
 73. Скороходько Е. Ф. Сучасна англійська термінологія. К.: Український інститут лінгвістики і менеджменту, 2002. 76 с.
 74. Стефанова Н. О. Сучасна англійська термінолексика сфери освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «германські мови». Одеса, 2004. 20 с.
 75. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: Вопросы теории. Москва: ЛИБРОКОМ, 2012. 248 с.
 76. Сухачова Н. С. Особливості перекладу термінів англійської терміносистеми менеджменту. *Young Scientist*. № 12 (52). December, 2017. С. 267-269.
 77. Сухачова Н. С. Англо-українсько-російський словник із менеджменту й економіки праці для студентів. Полтава: ПУЕТ, 2017. 295 с. URL:

<http://catalog.puet.edu.ua/oracunicode/>.

78. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ: Наукова думка, 1973. 438 с
79. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 160 с
80. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 160 с.
81. Тур О. М. Документознавча термінологія: проблеми уніфікації та стандартизації: монографія. Кременчук: ПП Щербатих, 2018. 301 с.
82. Циткіна Ф. О. Термінологія й переклад. Львів: ВЛІ, 2003. 187 с.
83. Чередниченко О. І. Теорія і практика перекладу. Київ: Либідь, 2005. 370 с.
84. Шарафутдінова Н. С. О понятиях «терминология», «терминосистема» и «терминополе». *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2016. № 6(60). Ч. 3. С. 168-171. URL: www.gramota.net/materials/2/2016/6-3/
85. Шестун Г. В. Способи перекладу українською мовою англійських абревіатур. *Збірник тез V Всеукраїнської студентської науково-технічної конференції «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання»*. Тернопіль: ТНТУ, 2012. Том 2. С. 218.
86. Яценко Н. Українське стилістичне термінознавство ХХ – початку ХХІ століть. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Сер.: Філологічна*. Київ, 2016. Вип. 13. С. 273-280.
87. Crawford A., Saul W., Mathews S., Makinster J. Teaching and learning strategies for the thinking classroom. New York, 2005. 244 p
88. Harrop E. Content and Language Integrated Learning (CLIL): Limitations and possibilities. URL: http://dspace.uah.es/dspace/bitstream/handle/10017/14641/Harrop_Content.pdf

89. Hoffman L. Vom Fachvort zum Fachtext: Beitr. Zur Angewandten Linguistik, Tübingen : Narr, 1988. 265 s.
90. Longman Dictionary of Contemporary English: with New Words Supplement. Barcelona: Pearson Edition Limited, 2001. 1691 p.
91. Mitchell D.E., Nielsen S.Y. Internationalization and Globalization in Higher Education. *Globalization - Education and Management Agendas Ed. by Hector Cuadra-Montiel*. Rijeka: InTech, 2012. P. 3-22.
92. Mokyr J. The Knowledge Society: Theoretical and Historical Underpinnings. Available at: <http://faculty.wcas.northwestern.edu/~jmokyr/Unitednations.pdf>.
93. Savory T H. The language of science. London : Andre Deutsch, 1967. 173 p
94. Wood V.R. Globalization and Higher Education: Eight Common Perceptions From University Leaders. Available at: <http://www.anienetwork.org/content/globalization-and-highereducation-eight-common-perceptions-university-leaders>
95. Wuster E. Introduction to the General Theory of Terminology and Terminological Lexicography. Springer. Wien. 1979.
96. Xu D. Plurality and classifiers across languages. Berlin: De Gruyter, 2012. 288 c.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

97. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. 2-е изд. М.: Большая российская энциклопедия, 2002. 576 с.
98. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад., гол. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
99. Войнакович О., Моргунюк В. Російсько-український словник наукової і технічної мови (термінологія процесорних понять). Київ : Вирій, 1997. 256 с.
100. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. М. : Рус. яз., 2000. 1096 с.
101. Карачун В. Орфографічний словник наукових термінів. Київ : Криниця, 1999. 528 с.
102. Крысин Л. П. Толковый словарь иностранных слов. М.: Рус. яз., 1998. 848 с.
103. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. М.: Сов. энцикл., 1990. 685 с.
104. Новый Большой русско-английский словарь: в 3-х т. / под общ. ред. Ю. Д. Апресяна, Э. М. Медникова. 2-е изд., испр. М.: Рус. яз., 1997. Т. 1. 832 с.
105. Новый Большой русско-английский словарь: в 3-х т. / под общ. ред. Ю. Д. Апресяна, Э. М. Медникова. 2-е изд., испр. М.: Рус. яз., 1997. Т. 2. 826 с.
106. Новый Большой русско-английский словарь: в 3-х т. / под общ. ред. Ю. Д. Апресяна, Э. М. Медникова. 2-е изд., испр. М. : Рус. яз., 1997. Т. 3. 824 с.
107. Публічний електронний словник української мови. URL: <http://ukrlit.org/slovnyk/>
108. Словник іншомовних слів / уклад. : Л. О. Пустовіт, О. І. Скопенко та ін.. Київ : Довіра : Рідна мова, 2000. 1017 с.

109. Словник лінгвістичних термінів / за ред. С. В. Кротевич. Київ : Ірпінськ ВТФ «Перун», 1987. 598 с.
110. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. 2-е изд. М. : Сов. энцикл., 1983. 3690 с.
111. Современный словарь иностранных слов. М. : Рус. яз., 1999. 742 с.
112. An Oxford Advanced Learner's Dictionary of the English Language. Oxford, 1971. 3246 p.
113. An Oxford English Dictionary. Oxford : Academic Press, 1933. 2560 p.
114. Forcellini E. Totius latinitatis lexicon, opera et studio Aegidii Forcellini lucubratum. Prati : Aldinianis, 1858-87.
115. Longman Dictionary of Contemporary English. Dehli : Surjeet Publication, 1978. 1912 p.
116. Longman Dictionary of Language Teaching. London Group Ltd., 2000. 1852 p.
117. Macmillan Dictionary for Advanced Learners. Oxford, 2004. 2964 p.
118. New Webster's Dictionary of the English Language. Delhi : Surjeet publ., 1987. 1824 p.
119. Totius Latinitatis Lexion / opera et studio Aeg. Forcellini et in hac editione post tertiam auctam et emendatum a I. Furlanetto. Prati : Aldinianis, 1865. V. 2. 1025 p.
120. Totius Latinitatis Lexion / opera et studio Aeg. Forcellini et in hac editione post tertiam auctam et emendatum a I. Furlanetto. Prati : Aldinianis, 1865. V. 3. 830 p.
121. The Concise Oxford Dictionary Current English. 6th ed. Oxford, 1976. 2018 p.
122. Webster's Collegiate Dictionary. 2nd ed. New York, 1956. 1912 p.
123. Webster's New Elementary Dictionary. Braunsweeig, Westermann, 1990. – 2806 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Приклади простих термінів англійської мови галузі освітнього менеджменту та способів їх перекладу

№з/п	Термін	Переклад	Трансформація
1	admission	вступ до навчального закладу	додавання
2	advisory	консультація	конкретизація
3	assessment	тестування	пошук словникових відповідників
4	assistant	асистент	змішане транскодування
5	attendance	відвідуваність	пошук словникових відповідників
6	break	перерва	пошук словникових відповідників
7	character	характер	змішане транскодування
8	co-curricular	факультативний	пошук словникових відповідників
9	competence	обізнаність у певній галузі	описовий переклад
10	concept	концепт	змішане транскодування
11	conduct	поведінка	пошук словникових відповідників
12	consultation	консультація	адаптивне транскодування
13	curriculum	навчальний план	генералізація
14	debate	бесіда	пошук словникових відповідників
15	discipline	дисципліна	адаптивне транскодування
16	docimology	мистецтво тестування	пошук словникових відповідників
17	education	навчання, освіта	пошук словникових відповідників
18	educational	освіній	пошук словникових відповідників
19	educationalist	педагог-методист	додавання
20	educator	освітянин	пошук словникових відповідників
21	evaluation	оцінювання	пошук словникових відповідників

Продовження табл. додатку А

22	explorer	дослідник	пошук словникових відповідників
23	file	картотека	генералізація
24	finish	доопрацьовувати	генералізація
25	function	функція	адаптивне транскодування
26	gymnasium	спортивна зала	пошук словникових відповідників
27	holidays	канікули	генералізаці
28	impartiality	неупередженість	пошук словникових відповідників
29	innovation	запровадження новітніх методів	додавання
30	instructor	інструктор	транслітерування
31	interview	співбесіда	пошук словникових відповідників
32	learning	вивчення	пошук словникових відповідників
33	meeting	нарада	пошук словникових відповідників
34	memorandum	доповідна записка	пошук словникових відповідників
35	methodist	методист	змішане транскодування
36	monomath	спеціаліст вузького профілю	описовий переклад
37	multitasking	багатозадачність	пошук словникових відповідників
38	no-collar	працівник, котрий не має освіти й належних навичок	описовий переклад
39	objectivity	об'єктивність	пошук словникових відповідників
40	office	канцелярія	пошук словникових відповідників
41	paper	доповідь	конкретизація
42	principal	директор школи	додавання
43	program	програма	адаптивне транскодування
44	questioning	опитування	пошук словникових відповідників
45	re-attestation	переатестація	пошук словникових відповідників

Продовження табл. додатку А

46	rector	ректор	транслітерування
47	report	звіт	пошук словникових відповідників
48	reprimand	догана	пошук словникових відповідників
49	reprimanded	той, хто отримав зауваження	описовий переклад
50	result	результат	адаптивне транскодування
51	students	учнівська молодь	додавання
52	study	навчатися	пошук словникових відповідників
53	teach	вчити	пошук словникових відповідників
54	teaching	викладання	пошук словникових відповідників
55	teaming	утворення груп між викладачами (4-6 осіб) та студентами (60-80 осіб)	додавання

Додаток Б

Приклади складних термінів англійської мови галузі освітнього менеджменту та способів їх перекладу

№з/п	Термін	Переклад	Трансформація
1	achievementbased	той, що засновується на досягненнях	описовий переклад
2	activity-based	той, що засновується на діяльності	описовий переклад
3	benchmarks	критерій оцінювання	зміна числа
4	brainpower	наукові кадри	зміна числа
5	classteacher	класний керівник	конкретизація
6	microteaching	метод навчання, що використовує малі групи студентів і малі частини навчального матеріалу	описовий переклад
7	need-gapping	часткова фінансова підтримка	додавання
8	parentsplaining	пояснювальна бесіда, поблажливе тлумачення деталей виховного процесу людям, які не мають дітей	переклад неметафоричним словом
9	schoolleaver	випускник	вилучення
10	vice-chairman	заступник голови	генералізація

Додаток В

Приклади складних термінів англійської мови галузі освітнього менеджменту та способів їх перекладу

№з/п	Термін	Переклад	Трансформація
1	АВА	прикладний аналіз поведінки	переклад відповідною повною формою слова або словосполученням
2	academic year	навчальний рік	додавання
3	access qualification	документ про попередню освіту	конкретизація
4	adult education	освіта для дорослих людей	додавання
5	Applicant Qualification Test	тест на визначення кваліфікації претендента	додавання
6	assistant director of studies	заступник директора з навчальної роботи	додавання
7	auxiliary educational stuff	навчально-допоміжний персонал	калькування
8	board of experts	кваліфікаційна комісія	калькування
9	Certificate of Proficiency	свідоцтво про кваліфікацію	калькування
10	character building	виховна робота	калькування
11	circumstantial report	докладна доповідь	калькування
12	class-teaching organization	організація навчального процесу	конкретизація
13	classroom management	організація освітнього процесу	генералізація
14	common standards	загальний освітній стандарт	зміна числа
15	competent authority	компетентний фахівець	конкретизація
16	comprehensive school	загальноосвітня середня школа широкого профілю	додавання
17	conflict management	управління конфліктом	калькування
18	director of studies	завідувач навчальною частиною	додавання
19	Education Law	закон про освіту	калькування
20	education legislation	законодавство про освіту	калькування

Продовження табл. додатку В

21	education market	ринок освіти	Калькування
22	education officer	співробітник відділу освіти	конкретизація
23	educational activities	виховні заходи	калькування
24	educational guidance	педагогічне керівництво	конкретизація
25	examination board	атестаційна комісія	генералізація
26	explanatory note	пояснювальна записка	калькування
27	extract from the minutes	витяг з протоколу	зміна числа
28	group study	групові заняття	зміна числа
29	high [secondary] school	гімназія	конкретизація
30	honored educationalist	заслужений працівник сфери освіти	додавання
31	in-service education	підвищення кваліфікації	генералізація
32	inspection board	інспекція	вилучення
33	instructional aids	методичні матеріали	конкретизація
34	knowledge market	ринок знань	калькування
35	learning culture	середовище, що заохочує навчання	описовий переклад
36	merited worker of education	заслужений діяч освіти	калькування
37	minister of education	міністр освіти	калькування
38	non-formal education	неформальна освіта	калькування
39	non-teaching staff	допоміжні кадри	антонімічний переклад
40	personal learning plan	особистий навчальний план	калькування
41	qualification card	атестаційна картка	конкретизація
42	school administration	дирекція школи	калькування
43	school community	учасники освітнього процесу	зміна числа
44	school guidance counselor	шкільний методист	конкретизація
45	school leadership	керівництво школи	калькування
46	school plan	шкільний план	калькування

Продовження табл. додатку В

47	school superintendent	шкільний інспектор	пошук словникових відповідників
48	social care teacher	соціальний педагог	вилучення
49	spot check	вибірковий контроль	переклад неметафоричним словом
50	state educational institution	державний навчальний заклад	калькування
51	teachers' meeting	педагогічна рада	генералізація
52	vision statement	принципи діяльності закладу освіти	зміна числа

Додаток Г

Відсоткове співвідношення застосованих трансформацій при перекладі термінологіки галузі освітнього менеджменту у перекладознавчому аспекті